

Rondom Schokland is het verenigingsorgaan van de *Vrienden van Schokland*, ingeschreven bij de *Kamer van Koophandel* te Lelystad onder nr. 40059053.

BESTUUR *VRIENDEN VAN SCHOKLAND*

Voorzitter

Harrie Scholtmeijer; tel. 0527 620490

Secretaris

Corry Hendrix-Mocking; tel. 0527 652771
Oud Emmeloorderweg 18, 8308 PK Nagele
E-mail: fam.hendrix@hetnet.nl

Penningmeester

David Roemers; tel. 06 14 57 82 36

Ledenadministratie

Theo Hersevoort; tel. 0527 613 740
Orionstraat 15, 8303 AT Emmeloord
E-mail: t.v.hersevoort@ziggo.nl

Adviseur

Henk Kloosterman; Museum Schokland,
Telefoon: 0527 251396

REDACTIE *RONDOM SCHOKLAND*

Redactie-adres

Hans Hollestelle; tel. 038 3329944
Scheerling 199; 8265 GG Kampen
E-mail: redactie@vriendenvanschokland.nl

Overige leden

Leen van Duivenboden, Leo Kaan,
Harrie Scholtmeijer.

CONTACTPERSONEN

R. Rijs, *Stichting Het Flevo-landschap*
Geologie: Berend Jan Grotenhuis

CULTUURHISTORISCHE INFORMATIE

www.vriendenvanschokland.nl
www.museumschokland.nl
www.nieuwlandergoedcentrum.nl
www.flevolandbovenwater.nl
www.flevo-landschap.nl
www.nopinoorlogstijd.nl
www.schoklanddoordeeeuwenheen.nl

CONTRIBUTIE

Volwassenen □ 15,-; huisgenootleden □ 5,-;
jeugdleden □ 3,75.

ING-Bank: NL30INGB0001179970
t.n.v. Penningmeester VvS te Emmeloord.
Beëindiging lidmaatschap schriftelijk vóór
1 september van het lopende jaar.

In dit nummer:

► Vereniging

Beste *Vrienden* 2
Redactie

Donderdagavond- en zondagmiddaglezingen
in het seizoen 2017-2018 3
Corry Hendrix

“Welkom Schokkers” 4
Expositie in Vollenhove

P. van der Lijnderscheiding 2017 5
Museum Schokland

Expositie: “Oog in Oog” 6
Museum Schokland

Lucht oorlogdag 8
Museum Schokland

Geschiedenisquiz: 75 jaar Noordoostpolder 9
Hans Hollestelle

Activiteiten van *Het Flevo-landschap* 10
Titia Bouman

De 37^e Internationale Hanzedagen in Kampen .. 12
Hans Hollestelle

Verslag het jaarlijks reisje 2017 14
Het bestuur

Symposium 75 jaar Noordoostpolder 16
Vrienden van Schokland

► Hoofdartikelen

De ontruiming van Schokland in 1859 18
Aaldert Pol

Kunst in de polder: raadselachtig? 21
Leen van Duivenboden

Vliegtuigsproeien 26
Hans Veenhuis

Staan aan de wieg van Emmeloord met de
familie Leegsma (1943) 32
Aaldert Pol

ISSN 2214-2215

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de auteursrechten voor de illustraties en foto's te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

Artikelen voor het zomernummer dienen uiterlijk op 1 augustus 2017 bij de redactie binnen te zijn.

ZOMER 2017

Beste Vrienden

Welkom in deze editie van *Rondom Schokland*. Het is weer gelukt om een gevarieerd nummer samen te stellen uit de ingezonden verhalen. We zijn als tijdschrift gezegend met steeds voldoende inzendingen van stukken voor in het tijdschrift.

Aaldert Pol heeft een toevoeging over de omstandigheden waaronder de ontruiming van Schokland in 1859 heeft plaatsgevonden. In 2009 was dit feit 150 jaar geleden. We hebben in dit tijdschrift toen hierover al uitgebreide verhalen gepubliceerd, maar nu is er dus nog een toevoeging aan dit verhaal.

We hebben in deze editie twee verhalen over de wat recentere historie. Hans Veenhuis, velen kennen hem als de polderfotograaf, heeft in deze editie een artikel over het Vliegtuigsproeien dat vanaf de eerste ontginning van de polder gebruikelijk was voor het besproeien van de oogst met gewasbeschermingsmiddelen. Zijn verhaal is een reactie op de artikelen over de Pilotenweg in eerdere edities van dit tijdschrift.

Leen van Duivenboden, redacteur van dit blad, bespreekt twee kunstwerken in Emmeloord. Wellicht wordt deze bespreking in volgende edities uitgebreid met de bespreking van andere kunstwerken in de NOP.

Aaldert Pol sluit deze editie af met een artikel over dominee Leegsma die één van de eerste predikanten was die samen met zijn vrouw in 1943 in de Noordoostpolder kwam werken en wonen op een woonboot.

De medewerkers van Museum Schokland doen een oproep aan al onze leden om bij het bezoeken van het museum vooral uw lidmaatschapskaart van de vereniging bij u te dragen. Alleen op vertoon van uw lidmaatschapskaart kunnen onze leden gratis het museum en de lezingen bezoeken.

Veel leesplezier!

Hans Hollestelle

Vrienden van Schokland

Donderdagavond- en zondagmiddaglezingen in het seizoen 2017-2018

Corry Hendrix

In het komende seizoen worden van september tot en met april 2018 door de vereniging Vrienden van Schokland weer verscheidene lezingen georganiseerd op de zondagmiddagen (15:00 uur) in Museum Schokland en op donderdagavonden (20:00 uur) in Multifunctioneel Centrum Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord.

Alle lezingen zijn voor onze leden gratis toegankelijk. Niet-leden betalen de entree van het Museum Schokland of van de Nieuw Jeruzalemkerk. U bent weer van harte uitgenodigd om de lezingen van de Vrienden van Schokland bij te wonen.

Zaterdagmiddag 9 september Symposium 75 jaar Noordoostpolder

Van 14:00 tot 17:00 uur in de FlevoMeer Bibliotheek tegenover het Gemeentehuis aan het Harmen Visserplein in Emmeloord.

Op 9 september is het precies 75 jaar geleden dat de Noordoostpolder droog viel. Naar aanleiding daarvan wordt er door de *Vrienden van Schokland* in samenwerking met de *Canon De Noordoostpolder* en de FlevoMeer Bibliotheek een middag georganiseerd over de geschiedenis van de Noordoostpolder.

Voorafgaand aan het symposium is er om 11:00 uur een wandeling door Emmeloord langs historische plekken. De start is bij de Poldertoren.

Verderop in dit tijdschrift vindt u meer informatie over dit symposium.

Over de lezingen die de *Vrienden van Schokland* organiseren leest u meer in de volgende editie van *Rondom Schokland*, of kijk op: www.vriendenvanschokland.nl

###

AGGENDA

*Foto onder:
Impressie van de
woonterp Oud
Emmeloord op
de noordpunt van
Schokland.
Bron: Flevo-landschap*

“Welkom Schokkers”

Expositie in Vollenhove

In het Cultuur Historisch Centrum “Land van Vollenhove” aan de Bisschopstraat 36 in Vollenhove is vanaf zaterdag 8 april een nieuwe expositie te zien. Tijdens de winterperiode is het kabinet Bevolking opnieuw ingericht en ook is er een wisseltentoonstelling met als titel: “Welkom Schokkers”.

*Impressie expositie
in het CHC
“Land van Vollenhove”:
Foto boven: klederdracht
van Schokland.
Bron: VvS*

*Foto onder:
De Statenbijbel uit het
kerkje van Schokland
Bron: VvS.*

Deze wisselexpositie is te zien van 8 april 2017 tot en met 5 november 2017 en gaat over bewoners van Schokland die hun eiland moesten verlaten en naar Vollenhove zijn getrokken.

De naam van de expositie “Welkom Schokkers” verwijst naar de maanden mei en juni van het jaar 1859, toen ruim zeshonderd Schokkers het eiland Schokland moesten verlaten omdat het te duur werd om het eiland tegen de zee te beschermen. Zo’n honderddertig kwamen er in Vollenhove terecht.

De tentoonstelling toont vooral schilderijen en prenten, originele kleding en daarnaast een aantal originele voorwerpen, meer dan honderd jaar doorgegeven binnen de Schokker families. Verder boeken, een paar maquettes, een replica van een kaart van het eiland uit 1784 en foto’s van Vollenhoofse geboren Schokkers. Een grote foto van “het fort” ontbreekt niet: daar streken zeven Schokker vissersfamilies neer, waarvan er minstens drie een nieuw huisje bouwden met het van Schokland meegenomen materiaal.

De tentoonstelling is interessant voor iedereen die wat wil zien over de bewoners van het voormalige eiland Schokland, nu op het droge, maar een tijdloos mysterie.

Daarnaast is in het Cultuur Historisch Centrum “Land van Vollenhove” de vaste collectie te zien maar nu met een geheel nieuw kabinet “Bevolking”.

Cultuur Historisch Centrum “Land van Vollenhove”

Bisschopstraat 36; 8325 BC Vollenhove
Openingstijden: Woensdag t/m zondag
13:00 uur tot 17:00 uur.

Entree: □ 3,- pp.

Kinderen 8 t/m 12 jr. □ 2,- pp.

Donateurs vrije toegang.

Telefoon 0527 244413

Info: www.chcvollenhove.nl

P. van der Lijn onderscheiding 2017

Museum Schokland

Op zaterdag 22 april jl. werd door burgemeester Aucke van der Werff in het Museumkerkje van Schokland de Van der Lijnonderscheiding 2017 voor Nederlandse (amateur)geologie uitgereikt aan de Rotterdamse Paleokunstenaar Remie Bakker.

Remie Bakker is vooral bekend geworden door zijn reconstructies van uitgestorven dieren waaronder de sabeltandkat, de wolharige neushoorn en de mammoet. Aan de hand van fossiele overblijfselen van botten, tanden en vacht reconstrueert Remie Bakker hoe de dieren er in het echt kunnen hebben uitgezien. Hij geeft ons hiermee een blik in de prehistorie.

Remie Bakker is een veelzijdig kunstenaar. Hij is zowel beeldhouwer als getalenteerd illustrator. Zijn tekeningen, illustraties en foto's geven een beeld van uitgestorven diersoorten en lang vervlogen landschappen waarin ze leefden. De Van der Lijnonderscheiding is hem toegekend vanwege zijn grote bijdrage aan de wetenschap en het populariseren van de geologie voor een groot publiek.

*Burgemeester Aucke van der Werff van de Gemeente Noordoostpolder reikt de Van der Lijnonderscheiding voor 2017 uit aan Paleokunstenaar Remie Bakker.
Foto Hans Hollestelle*

MUSEUM

“Oog in Oog”

Levenschte dieren uit de prehistorie

23 april 2017 – 3 september 2017

Vanaf 23 april presenteert Museum Schokland de expositie “Oog in Oog”, levenschte dieren uit de prehistorie. De expositie betreft een verzameling van het werk van Remie Bakker. Deze Rotterdamse kunstenaar wordt al jarenlang internationaal gewaardeerd vanwege zijn buitengewoon realistische reconstructies van prehistorische dieren.

*Foto onder:
reconstructie van
een wolharige
neushoorn uit de
prehistorie.*

Foto: Remie Bakker.

Met deze expositie staan bezoekers oog in oog met een holenbeer, wolharige neushoorn of sabeltandkat. Ook de enorme prehistorische bosolifant en zijn neefje van slechts 1 meter hoog, zijn present.

Bijzonder is de Nothosaurus die miljoenen jaren geleden rondzwom in de Nederlandse wateren. De expositie zal t/m 3 september 2017 te zien zijn in Museum Schokland. Remie Bakker maakte aan de hand van schaarse fossiele vondsten een reconstructie van dit roofzuchtig

zeereptiel. Ook een reuzenalk is te bezichtigen. In de 19^e eeuw werden bij IJsland de laatste reuzenalken door mensen uitgeroeid. Een model op ware grootte geeft weer gezicht aan deze prachtige vogel. Bij Oog in Oog brengt paleokunstenaar Remie Bakker verloren dierenwerelden opnieuw tot leven. Het is een spannende expositie voor jong en oud die is te bezichtigen tot en met 3 september. Er komen tal van activiteiten (zowel inhoudelijk als recreatief) in het teken van deze expositie.

Paleokunstenaar

Al op jonge leeftijd raakt Remie Bakker gefascineerd door de natuur, verzamelt fossielen en maakt zijn eerste kleimodellen. Na studie aan de kunstacademie in Rotterdam en in het buitenland gaat hij zich specialiseren in het maken van reconstructies van uitgestorven diersoorten. Hierbij werkt hij samen met paleontologen en andere vakspecialisten uit binnen- en buitenland. Het resultaat mag er zijn. De diersmodellen zijn bijna griezelig perfect, vrijwel levensecht. Soms vormen maar een paar fossiele botjes de basis voor een wetenschappelijk verantwoorde,

levensechte visualisering. Een enorm karwei! Hij heeft meegewerkt aan tal van publicaties en exposeert veelvuldig in binnen- en buitenland. Zo konden in 2005 tijdens de *WorldExpo* in Japan ruim 6 miljoen bezoekers zijn werk bewonderen. Remie Bakker heeft in zijn vakgebied de absolute internationale top bereikt. Via zijn kunstwerken krijgt een breed publiek een goede indruk van het prehistorisch dierenrijk. De tentoonstelling in museum Schokland geeft een overzicht van het werk van dit multitalent.

###

Foto linksboven: Paleokunstenaar Remie Bakker in zijn atelier. (Foto: NRC)

Foto boven: Reconstructie van de uitgestorven bosolifant.

Foto onder: Op basis van tanden en delen van de vacht maakte Remie Bakker een reconstructie van de uitgestorven Sabeltandkat.

Foto: Hans Hollestelle

Luchtoorlogdag

Museum Schokland

Op zondag 11 juni 2017 zal er in Museum Schokland weer een themadag Luchtoorlog worden georganiseerd. Er zijn op deze dag verschillende marktkramen op het museumterrein met informatie over de Luchtoorlog boven het Zuiderzeegebied in de Tweede Wereldoorlog.

Impressie van de info-stand van het Luchtoorlogmuseum Fort Veldhuis tijdens de themadag Luchtoorlog die in 2016 werd georganiseerd in Museum Schokland.

(Foto: VvS)

Er zullen films en documentaires worden vertoond in de Filmzaal van het museum en er zullen workshops en verschillende demonstraties zijn. Tevens worden er lezingen gehouden over tal van onderwerpen rond de Luchtoorlog.

Er zal een speciaal programma voor de kinderen worden georganiseerd met verschillende activiteiten.

De *Vrienden van Schokland* hebben die dag een stand op het museumterrein waar veel gevonden onderdelen van vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog te bekijken zijn.

Er zullen deskundigen aanwezig zijn die over gevonden vliegtuigonderdelen het nodige kunnen vertellen. Verder kunt u er informatie vinden over de vereniging *Vrienden van Schokland*. Oude edities van het tijdschrift *Rondom Schokland* zijn gratis verkrijgbaar bij de stand.

Meer informatie

De websites www.stichtingongeland.nl en www.vriendenvanschokland.nl geven u meer informatie over deze themadag. Let voor de laatste aankondigingen op de regionale dagbladen.

Oproep

Bewaart u thuis een onderdeel dat u ooit vond en waarvan u wilt weten wat het is? Neem het mee naar Museum Schokland en laat het beoordelen. Misschien kunnen we u helpen een mysterie te ontrafelen?

###

LUCHTOORLOGDAG
ZONDAG 11 JUNI 2017
VAN 11.00 TOT 17.00 UUR

- VERTONING DOCUMENTAIRES
- LEZINGEN
- PROGRAMMA VOOR KINDEREN
- PRESENTATIE VAN DIVERSE STICHTINGEN
- 'NIET WEGGOOIEN' ACTIE*
- VERKOOP VAN BOEKEN
- ...EN NATUURLIJK MUSEUM SCHOKLAND

KIJK OP DE FACEBOOKPAGINA VOOR MEER INFORMATIE
FACEBOOK.COM/ONGELAND

PROGRAMMA ONDER VOORBEHOUD. CHECK REGELMATIG
ONZE WEBSITE EN FACEBOOKPAGINA VOOR UPDATES

LOKATIE: MUSEUM SCHOKLAND

GRATIS
ENTREE OP
VERTOON VAN
MUSEUMKAART

© Stichting Ongeland, Museum Schokland

Geschiedenisquiz: 75 jaar Noordoostpolder

Hans Hollestelle

Op donderdag 18 mei werd door de FlevoMeer Bibliotheek in Emmeloord in samenwerking met Canon De Noordoostpolder een Geschiedenisquiz georganiseerd met als thema 75 jaar Noordoostpolder.

behandeld over de ontstaans-
geschiedenis van de Noordoostpolder.
Wist u dat er maar vier dorpen in
de NOP zijn die een eigen wapen
hebben? Zelf wist ik het niet en ik
kon ze ook niet herkennen nadat ze
werden getoond. Het zijn Creil, Ens,
Marknesse en Nagele.

*De rechtvaardige jury
van de quiz: v.l.n.r.
Aukje van der Molen-
Willemsma (Canon
NOP), Evert de Graaff
(emmeloord.info) en
Evelien Vermeeren-de
Jonge (Stadsarchivaris
Emmeloord).*

Uiteindelijk hadden zich 10
teams van vier personen
aangemeld om mee te doen
aan de quiz. Eén team dacht het met
drie man wel te redden. Op de publieke
tribune was nog een enthousiaste groep
supporters aanwezig.

De opkomt verraste ook de FlevoMeer
Bibliotheek.

Met halverwege een pauze werden
in twee blokken veelsoortige vragen

Volgend jaar weer

Aan het eind van de avond werd het
publiek en de deelnemers gevraagd
of er volgend jaar weer een NOP-
Geschiedenisquiz moest komen?
Er klonk een algemeen ja! want het is
in 2018 precies 100 jaar geleden dat
de Zuiderzeewet werd aangenomen
die voorzag in de aanleg van de
Afsluitdijk in 1932 en de aanleg van
de IJsselmeerpolders.

Activiteiten van het Flevo-landschap

Titia Bouman

Het Flevo-landschap organiseert op Schokland activiteiten voor iedereen. Of u er nu alleen op uit wilt, samen of met het hele gezin.

Beleef de natuur dichtbij, ontdek nieuwe gebieden of doe kennis op tijdens een workshop. Het hele jaar door staan er activiteiten en evenementen op het programma. Meer informatie over de activiteiten of om u aan te melden: www.flevo-landschap.nl/activiteiten.

Zondag 21 mei en zondag 16 juli Fietsexcursie Schokland

Meimaand is Fietsmaand! Alle bijzondere plekken van Schokland in 2,5 uur bekijken? Fiets met een gids het eiland over. Bij bijzondere plekken zal er gestopt worden en geeft de gids meer informatie. Schokland is een combinatie van natuur, cultuur en geschiedenis. We starten bij Bezoekerscentrum de Gesteentetuin en fietsen vanaf hier een rondje over het eiland. De route is ongeveer 10 km.

Vrijdag 9 juni Pannenkoek-avondwandeling

We beginnen de avond, volgens Schokker traditie, met het eten van heerlijke pannenkoeken bij het haardvuur in het bezoekerscentrum De Gesteentetuin.

Tijdens deze wandeling komt u alles te weten over het leven van de Schokkers toen Schokland nog een eiland was in de Zuiderzee. Wat aten de Schokkers? Wat deden ze in hun spaarzame vrije tijd? Zijn Schokkers altijd vissers geweest? Op al deze vragen en nog veel meer krijgt u antwoord tijdens deze boeiende wandeling over het voormalig eiland Schokland.

Zaterdag 10 juni en 22 juli Gezellige avond op Schokland met wandeling

Wilt u een leuke avond uit? U bent van harte welkom in bezoekerscentrum de Gesteentetuin voor een gezellige avond. Om 19:00 uur beginnen we met koffie/ thee en wat lekkers. Na een korte inleiding vertrekken we voor een wandeling over Schokland en door het Schokkerbos. Een gids zal

u deze avond meer vertellen over de geschiedenis van “het eiland op het droge” en de bijzondere natuur. We zullen regelmatig stil staan en luisteren naar hetgeen wat er om ons heen te horen is. Halverwege de wandeling kan een leuke prijs worden gewonnen! We eindigen deze avond bij een kampvuur (bij slecht weer gaan we naar binnen) om gezellig na te praten onder het genot van een kom heerlijke soep en worden er broodjes gebakken boven het vuur.

Zondag 18 juni Seizoenswandeling de Zomer

Elk seizoen is de natuur op Schokland weer anders. Een gids neemt u mee naar buiten en laat u de bijzondere kenmerken van het seizoen zien. Het Schokkerbos groeit op een bodem van veen, keileem en klei en ligt aan de westzijde van het eiland Schokland. Keileem en veen zorgen voor een ongelijkmatige en trage groei van het bos. Voor varens, paddenstoelen en mossen biedt dit juist extra kansen. Vier keer per jaar houdt Het Flevo-landschap een seizoenswandeling. Door aan al deze vier wandelingen mee te doen, kunt u goed zien hoe de natuur het jaar door veranderingen doorstaat.

Zaterdag 1 juli – Geologisch reservaat P. van der Lijn

In het Urkerbos bevindt zich een voor Nederland uniek gebied: het geologisch reservaat “P. van der Lijn”. Toen de Noordoostpolder droog viel, bleek er ten noorden van Urk een uniek morenelandschap te liggen. Een stukje hiervan wordt door Het Flevo-landschap “bewaard” in dit reservaat, genoemd naar de nestor van de amateurgeologie Pieter van der Lijn. Schrijver van het bekende “Keienboek” en mede-oprichter en eerste voorzitter van de Nederlandse

Geologische Vereniging (NGV). De Gesteentetuin van Het Flevo-landschap op Schokland, waar veel zwerfstenen uit het Urkerbos naar toe zijn gebracht en waar een “miniatuur” Van der Lijn-reservaat is ingericht, vormt het ontvangstpunt van de evenementen. Tijdens deze complete dag excursie beginnen we in de Gesteentetuin. In de middag brengen we een bezoek aan het Van der Lijn reservaat.

Zaterdag 8 juli – Wandeling over Schokland in het licht van volle maan

Vollemaanwandeling op Schokland is een bijzondere ervaring. We starten bij bezoekerscentrum De Gesteentetuin. Een gids neemt u mee op pad door het Schokkerbos en over het voormalige eiland Schokland. Geniet onder een sterrenhemel van de bijzondere natuur in dit gebied. Het maanlicht zorgt voor een sfeervol beeld van de historische elementen tijdens de wandeling. De kans is groot dat u onderweg een boomarter of een jagende kerkuil tegenkomt. In elk geval hoort u nachtelijke diergeluiden. Daarna praten onder het genot van een kop chocolademelk, thee of koffie na in het bezoekerscentrum.

#

*Impressie van het
Geologisch reservaat
P. van der Lijn in het
Urkerbos bij Urk.
Foto: Sietze Hess, Het
Flevo-landschap.*

De Gesteentetuin
Keileemweg 1
8319 AC Schokland
Tel.: 0527-652 210
of 0320-286 111

*Het fietspad bij het
monument van de
kerkruipe op de Zuidpunt
van Schokland.
Foto: Flevo-landschap.*

De 37^e Internationale Hanzedagen in 2017

Hans Hollestelle

De 37^e Internationale Hanzedagen worden in 2017 in Kampen gehouden. Van donderdag 15 tot en met zondag 18 juni zullen er verspreid over de stad Kampen allerlei activiteiten worden georganiseerd rondom het thema van De Hanze.

De Hanze is het Middeleeuwse verbond van handelssteden in Noord Europa. Er werden allerlei goederen verhandeld zoals hout en huiden uit de Baltische Staten en Scandinavië, zout uit de Noord Duitse gebieden, vis uit de Oostzee en graan uit Polen.

*Duitse replica van
een Middeleeuws
Koggeschip.
Bron: wikipedia.de*

De Noord Duitse Hanzesteden Bremen en Hamburg liggen aan de monding van de rivieren de Weser en de Elbe. Dat maakte dat ze handel konden drijven met hun hele achterland inclusief alle

nederzettingen langs de rivier. Ze wilden ook graag handel drijven met de grote stad Keulen. Maar Keulen is niet bereikbaar vanaf de rivier de Weser of de Elbe. Handel over land was kostbaar vanwege de tol die elke landsheer langs

Schoolplaat van de kade bij Kampen langs de rivier de IJssel in de Hanzetijd.

Bron:

www.collectiontrade.nl

de route aan de handelaren vroeg en ook risicovol voor berovingen. In plaats daarvan besloten de kooplieden om over zee en de rivieren de IJssel en de Rijn naar Keulen te varen.

Door de levendige handel die hieruit ontstond, sloten veel Nederlandse steden zich aan bij het handelsverbond De Hanze; Arnhem, Bolsward, Deventer, Doesburg, Elburg, Groningen, Harderwijk, Hasselt, Hattem, Kampen, Nijmegen, Oldenzaal, Ommen, Roermond, Stavoren, Tiel, Venlo, Zutphen en Zwolle.

Nederlandse handelsschepen maakten ook de Ommelandvaart om Denemarken naar de Oostzee en brachten welvaart mee terug naar de steden langs de rivieren de IJssel en de Rijn.

Tijdens de Internationale Hanzedagen in Kampen zullen er meerdere historische schepen naar Kampen komen. Vanzelfsprekend zal ook de replica van de Kamper Kogge aanwezig zijn. Er kunnen rondvaarten worden gemaakt op de IJssel.

Muziek

The Common Linnets, de band rondom Ilse De Lange, komt naar Kampen voor een optreden. Zeker na hun deelname

aan het Eurovisiesongfestival in 2014 zijn de Common Linnets een bekende act in zowel binnen- als buitenland.

Full Color Festival

Elk jaar wordt in Kampen het multiculturele *Full Color Festival* georganiseerd. Dit jaar valt het samen met de Internationale Hanzedagen in Kampen. Verspreid over het festivalterrein staan marktkramen met eten en hapjes uit heel de wereld. Er is een veld met een singer-songwriter muziekpodium en activiteiten voor de jeugd. Op het hoofdpodium worden de hele dag en avond optredens verzorgd door lokale maar ook nationale en internationale acts.

###

Impressie van het multiculturele Full Color Festival in Kampen in 2016.
Foto: Hans Hollestelle

Het jaarlijks reisje 2017

Het bestuur

Bijgaand een impressie van het jaarlijks reisje van de vereniging Vrienden van Schokland op zaterdag 13 mei jongstleden. Er werd een bezoek gebracht aan het historische wandkleed Flevowand waarna een het Mechanisch Erfgoed Centrum bij Dronten werd bezocht.

Flevowand

Het programma startte dit jaar in Biddinghuizen met een bezoek aan de *Flevowand*. Dit initiatief dat in 2004 startte is bezig de geschiedenis van Flevoland in gebeurtenissen af te beelden door het te borduren op een lang wandkleed.

Het team makers heeft zich tot doel gesteld de *Flevowand* in 2018 klaar te hebben. Het is dan 100 jaar geleden dat de Zuiderzee wet werd aangenomen die het startsein vormde voor de aanleg van de Afsluitdijk en alle IJsselmeerpolders.

Het geborduurde wandkleed Flevowand met historische voorstellingen uit de geschiedenis van Flevoland moet uiteindelijk 60 meter lang worden.

Foto's: Hans Hollestelle

De geborduurde voorstellingen op het kleed beginnen met een verbeelding van de voorlaatste ijstijd die aan de wieg van het ontstaan van Flevoland stond. Het wandkleed vervolgt via de inpoldering van de Wieringmeer en de Tweede Wereldoorlog in de Noordoostpolder naar de Flevopolders en de gebeurtenissen uit de 21^e eeuw. Het wandkleed wordt in drie delen van 20 meter gebordurd, dus zal de uiteindelijke lengte 60 meter zijn. Er zit intussen al meer dan 3000 uur werk in. De wandkleden worden bewaard in een brandvrije kluis, zo waardevol zijn ze intussen. Het is onvervangbaar.

Impressie van de kantine tijdens het geheel verzorgde buffet tijdens de excursie bij het Mechanisch Erfgoed Centrum bij Dronten.

MEC-Museum

Later in de middag werd het *Mechanisch Erfgoed Centrum* bij Dronten bezocht. Op de locatie van de voormalige Grasdrogerij is een machine-museum verzezen. Het is een soort weeshuis voor machines

die overbodig zijn geworden en toch zeer de moeite waard zijn om bewaard te blijven. De vrijwilligers van het museum knappen oude werktuigen op en brengen stokoude motoren weer tot leven na een grondige revisie.

###

*Impressie van het MEC-Museum bij Dronten.
(foto: Hans Hollestelle)*

Symposium 75 jaar Noordoostpolder

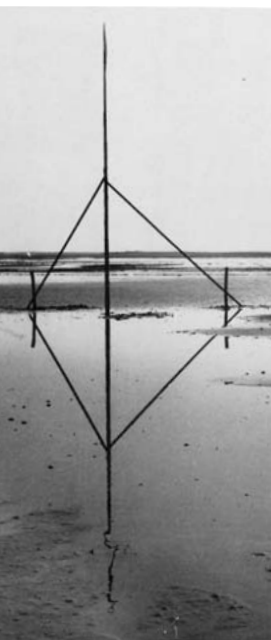
Vrienden van Schokland

Het bestuur van de vereniging Vrienden van Schokland nodigt zijn leden graag uit voor een symposium over de geschiedenis van de Noordoostpolder, dat gehouden wordt op zaterdag 9 september in de bibliotheek aan het Harmen Visserplein te Emmeloord.

Programma

- 11:00 uur: Wandeling langs historische plekken. Verzamelen bij de Poldertoren.
- 13:00 uur: Locatie FlevoMeer Bibliotheek. Inloop met koffie.
- 13:30 uur: Welkomstwoord.
- 13:45 uur: Presentatie boek *Canon de Noordoostpolder* met als titel "Noordoostpolder 75 jaar droog".
- 14:15 uur: Lezing dr. H. Crebas: **"Op zoek naar de polder in mijn genen"**.
Opgroeien in de Noordoostpolder in de jaren '50 en '60. Hans Crebas groeide op in de Noordoostpolder en verwees onder andere in zijn proefschrift over *Peacekeeping* naar de situatie in zijn geboortestreek waar mensen met een verschillende achtergrond harmonieus konden samenleven.
- 15:00 uur: Vrolijk intermezzo door de cabaretière Hiske Schipper. Hiske Schipper is geboren in de Noordoostpolder en werkt daar ook als lerares Nederlands aan het Emelwerda College. Daarnaast is ze actief in de (lichte) kunst.
- 15:30 uur: Lezing prof dr. H. Beunders: **"De mens maakbaar, maakbaar de toekomst?"** Henri Beunders, hoogleraar aan de Erasmus Universiteit, is geboren in Emmeloord en heeft in zijn werk herhaaldelijk verwezen naar het bijzondere sociologische project dat de inpoldering is.
- 16:15 uur: Afsluiting met borrel.

Het bestuur van de *Vrienden van Schokland* hoopt zoveel mogelijk leden te begroeten op deze historische dag. U bent van harte welkom! De toegang is vrij.

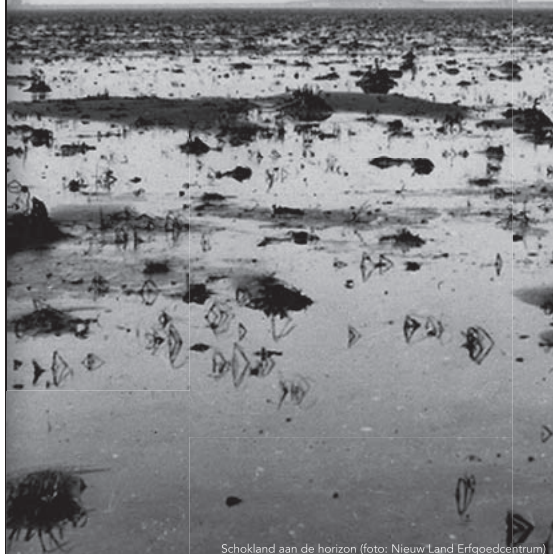
*Vlak na het droogvallen van de Noordoostpolder werd in 1943 de locatie voor de bouw van de Poldertoren uitgezet met piketpaaltjes.
Foto: Nieuw Land.*

Vrienden van Schokland

75 JAAR

9 september 1942

Schokland aan de horizon (foto: Nieuw Land Erfgoedcentrum)

NOORD OOST POLDER

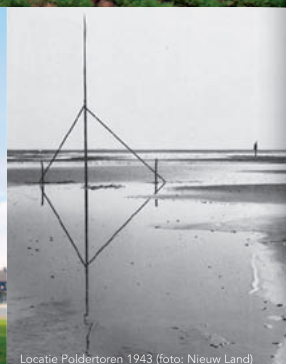
9 september 2017

Noordoostpolder 2017 (foto en ontwerp: Hans Hollstelle)

De Poldertoren

Locatie Poldertoren 1943 (foto: Nieuw Land)

ZATERDAG 9 SEPTEMBER 2017 VAN 13:00 TOT 17:00 UUR
SYMPOSIUM

Wandeling: Langs historische plekken
Start 11:00 uur bij de Poldertoren
Boekpresentatie: Canon de Noordoostpolder
Titel: 'Noordoostpolder 75 jaar droog'
Onthulling: Digitale *Touch Table*
Grote digitale tablet uitgevoerd als een tafel

Lezingen: Prof. Dr. Henri Beunders
'Op zoek naar de polder in mijn genen'
Dr. Hans Crebas
'De mens maakbaar, maakbaar de toekomst?'
Muziek: Hiske Schippers
Muzikaal cabaretière

FLEVOMEER BIBLIOTHEEK, HARMEN VISSERPLEIN, EMMELOORD

HOOFDARTIKELLEN

De ontruiming van Schokland in 1859

Aaldert Pol

Gerrit van Hezel en ondergetekende hebben veel archiefonderzoek gedaan i.v.m. de ontvolking van Schokland. Voor de vissersbevolking een diepingrijpend gebeuren – landelijk gezien veroorzaakte de ontruiming nauwelijks een rimpeling. Vele jaren hebben de meeste Schokker nazaten vastgehouden aan het onjuiste idee dat de Schokkers in opdracht van koning Willem III hun eiland moesten verlaten. Later onderzoek heeft uitgewezen dat de ontvolking heel anders en democratisch (Wilhelm Friedrich de Gaay Fortman) is verlopen.

Aaldert Pol was jarenlang docent geschiedenis in Emmeloord. Thans is hij freelance publicist en historicus.

De laatste tijd doen weer allerlei verhalen de ronde waarvan niet altijd duidelijk is waarop die gebaseerd zijn. Weer wordt daarin naar “schuldigen” buiten de Schokker opgezetenen verwezen:

- Omdat Schokland niet veilig genoeg meer was (Yftynus van Popta in artikel “Taken by the sea”)
- Omdat het Rijk geen zomerdijk/slibvang heeft aangelegd/ging aanleggen (Ko Geluk)
- Vertrokken “omdat het te duur werd om het eiland tegen de zee te beschermen”. (Expositie “Welkom Schokkers” in CHC Vollenhove. In de krant NOP van 12-4-2017).

Ons onderzoek heeft chronologisch o.a. het volgende opgeleverd. Op 28 juli 1857 stuurde Arnoldus Legebeke een uitvoerig rapport naar de commissaris van de koning in Overijssel met daarin de voorwaarden waaronder de bevolking van Schokland het eiland zou willen verlaten. “De Schokker kwestie” was de sedert jaren aanwezige armoede, ellende en hongersnood. De visserij leverde niet voldoende op om van te leven en andere bestaansmogelijkheden waren er nauwelijks. De armoede was zo groot dat Schokker vrouwen gingen bedelen (Kampen, Vollenhove).

Legebeke werkte tot in detail uit wat de Schokkers geldelijk moesten ontvangen om ELDERS een nieuw bestaan te kunnen opbouwen.

Pastoor Ter Schouw was waarschijnlijk de *auctor intellectualis* van het plan. Een onderwijzer kon/mocht in die tijd niets ondernemen zonder de toestemming van “meneer pastoor”. Er zijn veel stukken aanwezig waaruit blijkt dat de pastoor de gangmaker is geweest. Vanaf zijn komst op het eiland zette hij zich in om de Schokker kwestie definitief op te lossen.

Na de publieke smeekbedes (van vooral de pastoor) moest het parlement uiteindelijk met een oplossing komen. De beslissing pakte zeer voordelig uit voor de Schokkers. De waarde van de bezittingen werd op basis van 2,25 maal de taxatie van Legebeke vastgesteld. Dat was dus voor de Schokkers een vorstelijk aanbod.

Dat het parlement zo vorstelijk optrad en snel instemde laat zich gemakkelijk verklaren. De kosten van onderhoud van Schokland waren veel groter dan de aan de Schokkers beloofde tegemoetkoming. Het Rijk had er twee kerken gebouwd, idem twee scholen, salaris betaald voor de burgemeester en twee onderwijzers etc. Voor het Rijk was de ontruiming dus een “koopje”.

De conclusie lijkt dus te zijn dat economische factoren de doorslag hebben gegeven. Maar misschien had het parlement ook wel ingestemd als het geen “koopje” was geweest. In ieder geval hebben de (infrastructurele) kosten voor de toekomst (de externe economische factor) niet voorop gestaan in het proces dat tot de ontruiming leidde.

Het zijn allereerst de Schokker woordvoerders zelf geweest die PRIMAIR de leefalternatieven ELDERS zochten (verlaten van het

Luchtfoto van Schokland ingebed in de Noordoostpolder gezien vanuit het Noorden.

Linksonder op de voorgrond de gereconstrueerde haven van Oud Emmeloord. Op de achtergrond het water van het Ketelmeer met links de kunstmatige aangelegde eilanden in de IJsselmonding en rechts de contouren van het slibdepot IJsselooq. Helemaal bovenaan in de foto de polder Oostelijk Flevoland. Foto: Vincent Wigbels, Het Flevolandschap.

(Souvenirs de la Hollande. — Vue du petit port d'Emmeloort (Ile Schokland). Matelots et laveuses.)

Souvenirs de la Hollande. Vue du petit port d'Emmeloort (Ile Schokland) Matelots et laveuses. Bron: Henry Monnier (1799-1877)

eiland). Ze maakten ook zelf de berekening van de voorwaarden voor het vertrek naar elders. Pas daarna namen de parlamentsleden kennis van de wens tot ontvolking en kwamen er bovendien achter dat dit niet onvoordelig bleek te zijn voor het Rijk. Het verlaten van het eiland is geen bedenkfel van het Rijk geweest om geld te besparen. Eeuwenlang hadden de eigenaren veel geld geïnvesteerd in Schokland om het te behouden. Als je dat met Urk – dat zelf veel meer de broek moest ophouden – vergelijkt, mag de Schokker niet mopperen.

advertentie

Hoe die investeringen op Schokland er precies uitzagen kan men vinden op de website:

www.schoklanddoordeeeuwenheen.nl of in de boeken:

- Gerrit van Hezel & Aaldert Pol, Schokland en omgeving, leven met water. Matrijs, 2008.
- Bruno Klappe en Wim Veer, Schokland verlaten. Een reconstructie van de ontvolking in 1859. Kampen 2009.

###

**VERTROUWDE
NAAM,
NIEUW ADRES!**

PETER PRUMMEL
NOTARISKANTOOR

Boslaan 19 | 8302 AA Emmeloord | telefoon 0527-617447
www.notarisprummel.nl | info@notarisprummel.nl

Kunst in de polder: raadselachtig?

Leen van Duivenboden

Vraag een willekeurig iemand hoe zijn voordeur er uitziet en in negen van de tien gevallen komt zijn omschrijving, zeker qua details, niet overeen met de werkelijkheid.

Een deur die je dagelijks gebruikt en die bij wijze van spreken het wachtwoord van je woning vormt, weet je, als er echt naar gevraagd wordt, niet exact te herinneren: hoe kan dat?

Het antwoord is vrij simpel: waar je ogen dagelijks mee geconfronteerd worden, verliest door de gewoonte zijn identiteit en verzinkt in het grijs van zien zonder te kijken.

Beeld "1942-"

Iets dergelijks overkwam mij toen ik voor de zoveelste keer het grillige, betonnen monument op de Deel ter hoogte van het busstation passeerde. Hoe vaak al was ik daar niet langs gelopen zonder het te zien? Het was vanwege een kartonnen doos die ingeklemd zat in een van de vele holtes van het beeld, waardoor het opeens anders oogde. Het leek alsof die absurde want volstrekt niet op zijn plaats horende kartonnen kreukeldoos het hele beeld uit zijn verband trok. Anders gezegd: opeens zag ik het: een raadselachtig, grillig, rauw betonnen hoekige complexiteit op een voetstuk.

Het lijkt uiteen te spatten in transparante schichtige vleugels. Een explosie. Een explosie van energie. In de oneindige ruimte. Een spannend beeld, dat ondanks de zware rauwe materie toch iets lichts heeft. Maar wat is het nu eigenlijk? Wat stelt het voor? Nee anders, wat wilde de maker ermee uitdrukken? Maar vooral: wat heeft het met de polder, met Emmeloord van doen?

Leen van Duivenboden studeerde Nederlands. Daarna was hij jaren docent Nederlands op de havo en vwo in Emmeloord. Thans geniet hij van zijn naschoolse vrijheid, zijn vrouw, zijn kinderen en kleinkinderen.

"Hee Leen, ben je de weg kwijt?" grapt een bekende die me wat vertwijfeld bij het beeld ziet staan. Ter verduidelijking vraag ik hem, wijzend op het beeld: "Wat denk jij wat dit voorstelt?" Ingeleid met een spontaan "Haha, dat je dat niet ziet jongen!" slaat hij onmiddellijk aan het interpreteren: "Zie je die vleugels? Hele stukken ervan, kijk naar die gaten, zijn in flarden geschoten. Dus

*Het beeld van Hans Petri uit 1966 met als titel: "1942-"
Foto: VvS*

dat zijn de vleugels van?” vraagt hij retorisch, waarop ik braaf: “Van een vliegtuig” invul. “Nee”, zegt mijn kennis schoolmeesterig, “dat zijn niet de vleugels van een vliegtuig, maar van een bommenwerper. In de oorlog zijn er hier in de polder heel wat van neergekomen. Nou, hier zie j’em crashen. Goed of fout?”, “Ja, ik zeg ook maar wat”, sluit hij zijn ironisch bedoelde betoog af.

We drementen samen wat rond het beeld en zien dan op de sokkel in bronzen cijfers “1942-” staan. Dat streepje achter dat (oorlogs?-) jaartal is intrigerend: waarom volgt er, zoals gebruikelijk in een dergelijke notatie, geen tweede jaartal achter dat streepje? Eraf gevoren? Vandalisme? Verval?

Beeld “*Four Rectangles*”

Kort en goed, we komen er niet uit. En we zijn vast niet de enigen. En er staat wel meer in de polder waar ik zo nu en dan mijn vraagtekens bij zet. Neem nu het beeld aan het einde van de Pallasstraat. Het staat op een stuk gazon langs de Urkervaart. Welke bouwonderneming is hier vergeten die paar overgebleven *king-size* deurkozijnen weg te halen? Het

zijn er wel vier en het zijn zeker geen goedkope. Puur roestvrij staal! Twee steunend op hun smalle zijde, en twee, als ballerina’s balancerend op slechts één hoekpunt, houden de vier elkaar in een ingenieuze opstelling al jaren op deze plek staande.

En ze staan dan maar te staan. Zouden de omwonenden het monument, want dat is het, nog echt zien of zouden ze het pas missen als het er opeens niet meer stond? Houden ze van dit beeld? Soms doet de zon het roestvrijstaal staketsel magisch oplichten, dan weer staan ze glimmerig te rillen in de grijze regen. Vooral bij laagstaande zon vormen de vier strakke schaduwlijnen op het gazon waarop ze ooit, onwrikbaar, zijn neergezet. Loop je er omheen, dan vertoont de opstelling je als een kaleidoscoop telkens weer andere geometrische figuren en strak gekaderde stukjes polderuitzicht.

En weer vraag ik me af: wat heeft dit monument/ beeld met de polder van doen? Wat stelt het voor, hoe moet ik het bekijken? Ik besluit mijn licht op te steken bij de afdeling Cultuur op het Gemeentehuis.

*Het beeld
“Four Rectangles”
van Carlo Kroon
uit 1984.
Foto: VvS.*

**Pannenkoekhuis
"De Strooppot"**

- Ruim 30 soorten pannenkoeken
- Kinderfeestjes
- Speel- en doe park
- Midgetgolfbaan & speurtochten

**De
_Voorst**
restaurant
partycentrum

- Familiedagen
- Bruiloften
- Personeels- en themafeesten
- Uitgebreide diners
- Vergaderingen
- Speel- en doe park
- Groepsaccommodatie

MIDDEN IN HET VOORSTERBOS

Leemringweg 29, Kraggenburg, Tel. 0527-25 24 83 - info@devoorst.nl - www.devoorst.nl

Een vriendelijke dame vertelt me dat alles, maar dan ook echt alles omtrent kunst in de polder, op internet is terug te vinden in de vorm van foto's, informatie over de kunstenaar, gegevens omtrent opdracht, interpretatie, alles keurig gerangschikt naar locatie in de polder. "Klik op www.flevolanderfgoed.nl en er gaat een wereld voor u open", wordt mij verzekerd. De cultuurmevrouw wijst me bovendien nog op een uitgave van de stichting A.D. Van Eck-fonds, tgv 50 jaar monumentale kunst in de Noordoostpolder in 2002, die bestaat uit een cassette met daarin 64 kaartjes met daarop foto's van alle poldermonumenten. In de cassette bevindt ook een kaart van de polder met daarop een kunstroute langs alle monumenten.

Eenmaal thuis transformeer ik met enkele muisklikken van polder-analfaBeeld naar cultuurkenner. Kennis die ik voor de gelegenheid graag met

u wil delen door het weergeven van enkele verhelderende citaten uit de uitgebreide informatie omtrent beide beelden in kwestie. De onderstrepingen zijn links naar informatie elders op internet

Beeld "1942-" Ter hoogte van het Busstation op De Deel – enkele citaten uit de toelichting:

"Op de Deel staat een 4,45 m breed kunstwerk uit 1966. Dit kunstwerk dankt de gemeente aan de landelijke percentageregeling die voorschreef dat 1% van de bouwkosten van overheidsgebouwen aan kunst besteed moest worden"

"Aan de beelden die bij overheidsinstellingen en scholen in Noordoostpolder geplaatst werden, waren destijds voorwaarden gesteld. Zij moesten de elementen symboliseren die de polder tot polder maakte: water, grond, zee, lucht, arbeid, oogst. Omdat men zich

realiseerde dat het link (sic! v.D.) was om in deze nieuwe gemeenschap iets neer te zetten dat iets specifiek voorstelde koos men voor de uitvoering meestal voor abstracte kunst. De voor die tijd nieuwe kunst paste bij het nieuwe land.”

N.B. Even opvallend als raadselachtig is het hier genoemde woordje “link”, dat staat voor “gevaarlijk” of “precair”. Vanwaar deze kwalificatie? De lezer moet het blijkbaar zelf invullen. Betekent het dat men vreesde dat specifieke (concrete!) voorstellingen de kersverse gemeenschap vanwege tegengestelde interpretaties zouden kunnen schaden? En dat voor het gemak dus maar werd gekozen voor abstracte kunst, waar niemand een buil aan kon vallen en die nog in de mode was ook? Een merkwaardig criterium.

“De in epoxy en spuitbeton uitgevoerde, vrijstaande sculptuur naast het voormalig Domeinkantoor doordringt en verovert de ruimte. Het beeld heeft een open vorm en een levendige huid. Omdat de expressieve vormen in verschillende richtingen de ruimte in steken, spreken we van een ruimte-veroverende sculptuur. Hans Petri (de maker van het beeld, inmiddels overleden.

*Het beeld
“Four Rectangles”
van Carlo Kroon
uit 1984
Foto: VvS.*

v.D.) laat het kunstwerk een relatie met zijn omgeving aangaan. De titel “1942-” zegt het al, het kunstwerk symboliseert het groeiproces van de gemeenschap die de nieuwe polder bevolkt. Op 9 september 1942 bereikte het water het laagste punt in het maaiveld en werd de Noordoostpolder droog verklaard. Toen de 48.000 hectare grote polder droogviel kon worden begonnen met de ontginning en inrichting van dit nieuwe land. De zeer vochtige grond moest in cultuur gebracht worden voordat Domeinen de grond uit kon gegeven aan de mensen die in de nieuwe polder kwamen wonen en werken”.

“Op 7 oktober 2014 heeft de gemeenteraad besloten krediet beschikbaar te stellen voor de verplaatsing van het kunstwerk “1942-” in verband met realisering werkzaamheden Stadshart. De nieuwe locatie wordt de grasstrook bij de kruising Espelerlaan – Koningin Julianastraat. Hier is een rotonde gepland. Als deze er in 2015 (sic v.D.) is, kan het kunstwerk worden verplaatst. Op de nieuwe locatie komt het kunstwerk beter tot zijn recht en blijft de verbinding met het oude Domeinkantoor behouden”.

Beeld “*Four Rectangles*” langs de Pallasstraat. – enkele citaten uit de toelichting:

“Aan de Pallasstraat staat op een grasveld het kunstwerk “*Four Rectangles*” (vier rechthoeken – hoe kom je erop? v.D.) van de kunstenaar Carlo Kroon uit Ruinerwold. Het ruimtelijk object is basaal opgezet en uitgevoerd. Een minimalistisch kunstwerk, zuiver abstract, ontdaan van iedere opsmuk of expressie. *Rectangle* is het Engelse woord voor rechthoek. En die zie je hier ook, vier rechthoeken

van roestvrijstaal. Roestvrijstaal is glad, vangt het licht en glanst, vooral als de zon erop schijnt. Aan de bovenkant leunen de rechthoeken tegen elkaar. De schuine opstelling doorbreekt het horizontale karakter van de omgeving. Het object heeft een open vorm. Je kunt er van alle kanten doorheen kijken en er tussendoor lopen. De aanwezige ruimte binnen en tussen de vorm is net zo belangrijk als de vorm zelf, daarom noemen we dit een ruimte-omvattend kunstwerk.”

De kunstenaar heeft het kunstwerk in opdracht van het A.D. van Eckfonds gemaakt. Volgens de gegevens van de gemeente werd het kunstwerk in 1981 geplaatst, maar op de website van Carlo Kroon en op het beeld zelf staat het jaartal 1984 vermeld.

“De vier natuurelementen aarde, water, vuur en lucht staan centraal in zijn (Carlo Kroon; v.D.) kunst. Een ander belangrijk element is de sfeer van de locatie waarvoor een beeld gemaakt wordt”.

Smaak

Over smaak valt niet te twisten. Is dat met het hiervoor genoemde woordje “sfeer” ook het geval? En welke sfeer zou hier door de kunstenaar zijn ervaren? Een ieder moet zelf maar uitmaken wat hij mooi, lelijk, sfeervol of sfeerloos vindt, of, als hij het helemaal niet meer weet, zijn oordeel samenvat/opschorten in het even onschuldige als verhullende cliché: “heel apart!”

Maar wanneer u, misschien aangestoken door dit stukje, voor uzelf op de beeldentoeer gaat, is het misschien leuker, misschien wel spannender, om eerst zelf maar eens te gaan interpreteren en daarna pas de site te raadplegen. Hierna staat u niets

meer in de weg om tot een echt eigen oordeel te komen.

Feit is, dat dank zij de website flevolanderfgoed.nl iedereen nu zijn eigen Top-10 van polderkunstwerken kan samenstellen. Tot mijn favorieten hoort in ieder geval het “vliegende paard” voor het Zuyderzee College aan de professor Ter Veenstraat in Emmeloord. Over het lelijkste beeld laat ik me hier niet uit. Dat kan een ieder nu voor zichzelf bepalen.

En oh ja, voor ik het vergeet. Die kreukeldoos heb ik uit dat beeld bij De Deel verwijderd en elders keurig netjes in een afvalbak weten te proppen. Gaf een prettig gevoel: “polderbewoner is zuinig op zijn kunstwerken”.

###

Het beeld van Hans Petri uit 1966 met als titel: 1942- Foto: VvS

Vliegtuigsproeien

Hans Veenhuis

Toen mij werd gevraagd om iets te schrijven over het besproeien van landbouwgewassen met wat we tegenwoordig gewasbeschermingsmiddelen noemen, specifiek door vliegtuigen in de Noordoostpolder, moest ik me wel even achter de oren krabben. Het is voor mij diep graven in mijn herinneringen om, vooral van de begintijd, hier iets over te vertellen.

Hans Veenhuis (1942) werd geboren in het dorp Middenmeer in de Wieringermeerpolder. In 1951 kwam hij naar de Noordoostpolder waar hij ging werken met sproeivliegtuigen in het bedrijf van zijn vader. Na zijn diensttijd nam hij het bedrijf over. Daarnaast ontwikkelde hij zich tot een bekende fotograaf.

Nog niet zolang geleden stonden er in *Rondom Schokland* ook al enkele verhalen over het vliegtuigsproeien, zoals wij dat noemden, maar daar kom ik zo dadelijk op terug. Dat de redactie bij mij uit is gekomen mag voor velen misschien vreemd lijken, bij velen echter is het bekend dat ik daar zeer lang mee te maken heb gehad.

Mijn vader was namelijk al in 1951 in de NOP begonnen om het bespuiten van diverse gewassen bij de boeren te verzorgen. Hij was zeker niet de eerste in Nederland, want in o.a. in Zeeland, Zuid Holland en Drenthe werd er toen ook al gevlogen.

Uit het verhaal dat al eerder in ons blad heeft gestaan is al uitvoerig verteld dat vóór 1951 in de polder al werd gespoten d.m.v. vliegtuigen. Vooral veel koolzaad, maar ook aardappelen.

Ook werd er met vliegtuigen riet gezaaid. Dat ging prima over de toen nog onbegaanbare kavels. De *Directie* was daar de opdrachtgever van. Zoals al werd verteld is daarbij August Willem Hamming in 1950 verongelukt op een perceel aan de Pilotenweg. De gedenknaald of obelisk, zoals hij ook wel genoemd werd, is daar aan herinnering aan. De naald is ontworpen door Eric de Lyon, die wel meer kunst heeft geproduceerd. Hij haalde ook veel kunsten uit, want hij is lange tijd sproeivlieger geweest. Ik heb hem in de beginjaren nog wel meegemaakt. Het was toen voor iedereen nieuw en heel spectaculair en vaak werden de vliegers ook wel stuntvliegers genoemd hoewel ze dat beslist niet waren. In 1951 begon mijn vader er dus mee. Dat ging aanvankelijk niet zo geweldig want de boeren, het waren er toen ook

De "Vlaggenjongen" op de grond geeft steeds de volgende baan aan die vanuit de lucht besproeid moet worden.

Foto: Rijksdienst IJsselmeerpolders.

Het voltanken van een sproeivliegtuig. Rechts laag onder de vleugel is de sproeileiding met de spuitkoppen te zien. Foto: Archief Hans Veenhuis

nog niet zoveel, moesten eerst de kat uit de boom kijken.

Zo goed als me het kan herinneren was het bedrijf "De Meteor" het eerste bedrijf dat met vliegtuigjes naar de polder kwam. Dat was een hele onderneming. Zij vlogen toen nog met Piper *Cubs*, dat waren kleine tweepersoons vliegtuigjes. Er waren twee types. Bij de een was de tank met spuitvloeistof op de plaats van de passagier geplaatst en bij de andere een z.g. *bellytank* of wel "buiktank" onder de romp. Dan was de passagiersplaats dus nog vrij. Daar zal ik zo nog wel iets over vertellen. In het begin waren er twee vliegers, een mecanicien en een kok (!) en een vliegtuigje. Het kon niet op. Dat bedrijf heeft het niet gered en al gauw kwamen er andere kapers op de kust. Van Beek's Luchtvaartbedrijf uit Melissant en Mastboom Luchtvaartsproeibedrijf. Waar dat laatste bedrijf vandaan kwam kan ik me niet meer herinneren. Maar het vliegtuigsproeien had in de polder zijn intrede gedaan. Vliegvelddjes waren geen probleem. Je hoefde maar een baantje van 300 x 30 meter te hebben en je kreeg van de Rijksluchtvaartdienst al een vergunning om te mogen opstijgen en landen. Vaak werd er bij boeren een stukje land gehuurd waar vandaan we konden vliegen. Het voordeel van gewassen te spuiten met een vliegtuig i.p.v. met

een tractor was dat je met een vliegtuig geen sporen in de gewassen kreeg. Dat koste nogal wat opbrengst en daardoor compenseerde dat met de hogere prijs van de kosten per hectare.

Vooral in aardappelen die wekelijks moesten worden gespoten kwamen vaak diepe sporen te liggen. Bij veel regen kwam er vaak water in de sporen te staan dat aardappelziekten als natrot en phytophthora tot gevolg had. Ook in erwten, die toen nog vaak werden verbouwd en tarwe (een hoog gewas) was de schade door sporen vaak groot. Althans, dat vonden wij natuurlijk. Om de boeren te laten zien dat het spuitbeeld (het aantal druppeltjes) op de gewassen prima was organiseerde mijn vader op een zaterdag een demonstratie op een vliegvelddje dat toen vlak bij Espel lag. Mijn broer Rob en ik moesten rollen behang uitrollen op het veld en zo goed en kwaad zoals het ging met pinnen vast steken. Tientallen boeren kwamen op het spektakel af. Mijn vader had er echter geen rekening mee gehouden dat de kleur van de sproeistof bijna overeen kwam met de kleur van het behang. Erg moeilijk te zien dus. Toen het tot overmaat van ramp ook nog eens flink begon te waaien en het behang alle kanten opvloog was het met de demonstratie gauw gedaan...

*Een serie Piper
Pawnee PA-25
sproeivliegtuigen op
een rij.
Foto: Hans Veenhuis*

Toch werd het vliegtuigsproeien populair. Er kwam steeds meer vraag. Ook de coöperaties ABTB en Flevo kregen van hun klanten steeds meer de vraag om hun gewassen met vliegtuigjes te besproeien. We kregen dus concurrentie. Uiteindelijk, via allerlei omzwervingen kwamen beide bedrijven op het vliegveld van Kuiken aan de Banterweg terecht. In de ene hoek Veenhuis met van Beek's luchtvaartbedrijf en in de andere hoek de CONOP (fusie van ABTB en Flevo) met het luchtvaartbedrijf van Bogaerds uit Swifterbant.

In de beginjaren werden de percelen die op de plattegrond van de Noordoostpolder voor de piloot waren ingetekend gevlagd door vlaggenjongens. Per vliegtuigje twee. Zij verplaatsten zich per brommer, vaak opgevoerd en met vliegtuigbenzine gevuld zodat ze nog sneller gingen, van perceel naar perceel. Dus de een vlagde op het ene perceel terwijl de andere zo snel mogelijk naar het volgende ging. Zo konden ze net met z'n tweeën een vliegtuig bijhouden. Elke keer 30 meter afpassen en dan kwam het vliegtuig eerst aan de ene kant bij je langs en dan aan de andere kant. De spuitbreedte was namelijk 15 meter. Je moest dat wel oppassen dat jezelf niet onder de sproeivloeistof kwam, hetgeen natuurlijk regelmatig wel voor kwam. 's Morgens om half vier moesten we al beginnen want dan was het windstil en vloog het voor de piloten het rustigst. Mijn broer Rob en ik deden dat ook en dat betekende dus om drie uur je nest

uit. Behalve dat we er een zakcentje mee konden verdienen wisten we in het weekend ook waar de Puchs stonden zodat we er veelvuldig stiekem gebruik van konden maken. Een korte tijd werden er ook vooraf borden in de percelen geplaatst maar die werden uiteindelijk al snel vervangen door vlaggetjes. Gele van ons en witte van de concurrent. Eerst moesten we zelf nog de vlaggen uitzetten, later deden de boeren dat zelf. Soms met alle gevolgen van dien. In aardappelen was het namelijk heel makkelijk om de vlaggen op de juiste breedte uit elkaar te zetten. De aardappelruggen lagen 75 cm uit elkaar, dus 30 meter betekende 40 ruggen.

Het gebeurde nog al eens dat de vlaggetjes wat dichterbij elkaar werden gezet. "Krijg ik er in ieder geval genoeg op" was dan de gedachte. Daardoor kwamen wij echter regelmatig sproeistof te kort. De meeste kavels waren 300 meter breed en de spuitbreedte zoals gezegd 15 meter. Per gespoten baan dus 0,45 ha. We konden dus vrij nauwkeurig uitrekenen of het aantal banen wel overeen kwam met de opgegeven oppervlakte. Diverse keren heb ik de vlaggen op de juiste afstand moeten zetten om niet telkens sproeistof te kort te hebben...

Nadat we de eerste jaren alleen maar vlaggenjongens waren, we waren toen ook nog erg jong, moesten we later niet alleen voor de planning zorgen, maar ook de middelen mengen en de vliegtuigen van benzine voorzien. Dat eerste was een behoorlijk smerig

werkje en het benzine tanken een erg lastig en zwaar werk. De vliegtuigjes werden namelijk met *jerrycans* van 20 liter gevuld. De vuldop van de tanks zaten bovenop de vleugels en die *jerrycans* moest je dan met z'n tweeën naar boven tillen. Als je dan twee of meer vliegtuigjes moest vullen was je behoorlijk kapot als je 's avonds thuis kwam. Op de drukste dagen begon je 's morgens om half vier en ging je door tot het 's avonds donker werd. Ik was blij dat als de dagen wat korter werden dat ik wat later uit bed kon...

Het was voor ons, als tanker, jammer dat de kleine Piper *Cubs* werden vervangen door meer professionele spuitvliegtuigen. Vooral als we de Piper *Cub* hadden met de onderhangende buiktank, mochten 's avonds meevliegen als het vliegtuig gevuld met water de spuitdoppen ging schoonspuiten. Dat was natuurlijk geweldig. Met de nieuwe types kon dat niet meer. De vliegtuigen werden steeds groter, sterker en sneller. Er was zelfs een vliegtuig uit Polen bij, Dromader geheten. De Poolse fabriek probeerde met dat vliegtuig hier een voet aan de grond te krijgen.

Hij was lomp en zwaar, maakte veel lawaai en was moeilijk manoeuvreerbaar. Er werd zelfs speciaal voor dit vliegtuig een mecanicien meegestuurd. Hij alleen

mocht het vliegtuig 's morgens starten. Lang hebben we er niet mee gevlogen.

Ook een dubbeldekker werd jarenlang ingezet. Velen hebben dat gele ding wel op het veldje aan de Banterweg zien staan.

Die grote vliegtuigen konden ook veel meer sproeistof per keer meenemen. Spoten we in het begin nog ongeveer 12 ha. per vlucht, later werd dat wel 40 ha. per vlucht. Ik weet niet hoeveel hectare er door de CONOP werd gespoten, maar wij spoten in een topjaar meer dan 30.000 ha. Onze verdiensten bestonden uit een vergoeding door het vliegbedrijf per gespoten hectare plus de winst op de bestrijdingsmiddelen, zoals ze toen nog genoemd werden. Nu noemen we dat gewasbeschermingsmiddelen. We gebruikten ongeveer 20 liter spuitstof per ha. Ja, u leest het goed, een *jerrycan* van 20 liter per hectare. Soms gebeurde het wel eens dat de spuitstof niet precies op de plaats kwam waar het hoorde te komen. Per ongeluk een tuintje, fietser of auto ondergespoten. Als je dan uitreken hoeveel spuitstof dat was, was het vaak niet meer dan een eierdopje vol. Met zwaar giftige middelen, zoals die met de sproeikar werden gespoten, zou dat natuurlijk gevaarlijk zijn. Met de middelen die wij spoten nauwelijks tot geheel niet.

Een Piper Pawnee PA-25 sproeivliegtuig na een noodlanding tussen de koeien wegens brandstoftekort.

Foto: Hans Veenhuis

Piloot Amarjit Singh Bhullar uit Ludjiana, een plaats in de provincie Punjab in India temidden van een onbekende Britse piloot (links) en Hans Veenhuis (rechts).

Foto: Archief Hans Veenhuis

Het vliegen met sproeivliegtuigen was niet zonder risico o.a. vanwege hoge bomen van de windsingel rondom boerderijen die op het laatste moment ontweken moest worden.

Foto: Hans Veenhuis

Was dat wel zo geweest was ik er al lang niet meer. Aan de indianenverhalen die soms in de krant verschenen konden me dat ook mateloos ergeren. De Telegraaf schreef eens dat er een auto ondergespoten was bij Swifterbant. “De gele drab droop van de auto!” In die tijd werkte ik al als fotograaf voor diverse bladen. Ik kende de journalist die het had geschreven goed. Hij woonde in Kampen. Met een smoes heb ik hem naar het vliegveld in Emmeloord weten te lokken (Er was iets ergs gebeurd...). Binnen een half uur was hij er. Ik heb hem alles uitgelegd en laten zien. Eerlijk is eerlijk, hij heeft toen in de Telegraaf een nieuw artikel geplaatst met als kop “Het gif zit niet in de tanks, maar in de indianenverhalen.”

Wij vlogen in de drukste periodes wel met vijf vliegtuigjes tegelijk. Die werden vaak tijdelijk gehuurd uit het buitenland. Met of zonder piloot. Piloten van allerlei nationaliteiten heb ik gehad. Finnen, Denen, Engelsen, Amerikanen en zelfs één uit India (met tulband!). Allemaal heb ik ze langs zien komen. Daarover alleen kan ik al een boek schrijven. Het was vaak een apart slag piloten. Een soort cowboys die zich in lieten huren overal ter wereld waar werk voor hen was. In de zomer in Europa en in de winter vaak in Afrika. Sprinkhanen bespuiten, katoen etc.

De piloot uit India was wel een hele bijzondere. Het was een Sikh uit India. Amarjit Singh Bhullar uit Ludjiana, een plaats in de provincie Punjab in India. Hij zat altijd met een tulband i.p.v een helm op in het vliegtuig. Tegen de regels in, maar hij zei dat hij door de tulband, die een van de symbolen is van de Sikh religie, hem beter tegen eventuele ongevallen beschermde dan een helm. Op zijn uitnodiging ben ik zelfs twee weken naar India gegaan en daar een fantastische reis gehad, met hem als privé gids.

Dat een helm niet overbodig was bleek wel uit het feit dat er in alle jaren dat ik met het vliegtuigsproeien te maken heb gehad er diverse ongevallen zijn gebeurd. Zelf hebben wij geen zeer ernstige crashes gehad. Wel regelmatig behoorlijke schade. Er mocht onder de hoogspanningsdraden door gevlogen worden. Dat was veiliger dan eroverheen. Een keer echter trok de vlieger te vroeg op en kwam zijn richtingsroer, achterop het vliegtuig tegen een draad aan. Het richtingroer was helemaal plat geslagen. Toch wist de piloot veilig terug te vliegen. Een ongeval kan ik echter niet onvermeld laten. Han van de Brake, toen wonende aan de Redeweg vlak naast Schokland,

*Een Grumman
G-164 Ag Cat
sproeivliegtuig.
Foto: Hans Veenhuis.*

kreeg in Friesland een zwaar ongeluk met fatale afloop. Geen vliegfout, want vliegen kon hij als de beste. Het was metaalmoedigheid waardoor zijn vleugels afbraken. Hij vloog toen voor Bogaerds, onze concurrent. Maar dat deed er niet toe. In het kleine wereldje van de spuitvliegerij was dat voor ons allemaal een enorme dreun.

Wij hadden meestal één vaste piloot die hier vloog. Een doodgewone Hollander uit Bathmen bij Deventer. Lo Rikkengaa was zijn naam. Tijdens het spuitseizoen stond hij samen met zijn vrouw op de camping bij het Bosbad. Ik heb hem, toen ik het verzoek kreeg om dit verhaal te schrijven, opgezocht in Bathmen, waar hij nog steeds woont. Inmiddels 83 jaar en nog uitstekend gezond. Het was leuk hem weer eens te ontmoeten en al die oude verhalen weer eens op te halen. Lo heeft ruim 20 jaar in de polder gevlogen. Nooit een ongeluk gehad. Een echte diesel. Altijd in z'n eigen tempo doorgaan. Soms wel 13 vliegreuren per dag. Dat gebeurde toen nog. Dat hield je natuurlijk geen dagen achter elkaar vol, maar toch. Bij elkaar zo'n 12.000 vliegreuren, voornamelijk als sproeivlieger. Toen z'n twee dochters naar school moesten is hij er eind jaren 70 mee gestopt. Als mecanicien heeft hij daarna nog jaren op vliegveld Teuge bij Apeldoorn gewerkt.

U heeft hem waarschijnlijk nooit gezien, maar wel vaak gehoord. Ik heb geprobeerd een beetje een beeld te schetsen van de vliegtuigspuiterij in de polder. Het is zeker niet volledig geweest, maar ik heb m'n best gedaan. Het werd in de loop der jaren steeds moeilijker door de elke keer aangescherpte regels aan alle eisen te voldoen. Ook werden de spuitbreedtes van de sproeitractoren steeds grote waardoor er minder sporen in de percelen werden gereden. Inmiddels is het in heel Europa, door nieuwe regels helemaal verboden om met vliegtuigjes landbouwgewassen te besproeien. Ook helikopters, waar ook nog een tijdje mee is gesproeid, zijn niet meer toegestaan. Voor mij kwam het allemaal precies op tijd. Ik was, zoals velen wel weten in de fotografie terecht gekomen. Ik het begin nog maar mondjesmaat maar elk jaar werd het drukker. Zo druk zelfs dat ik besloot het vliegtuigsproeien maar te stoppen. De CONOP nam het allemaal van mij over en ik werd fulltime fotograaf. Een bijzondere periode was daarmee voor mij tot z'n eind gekomen.

###

*Piloot Lo Rikkengaa
uit Bathmen bij
Deventer.
Foto: Hans Veenhuis.*

Staan aan de wieg van Emmeloord met de familie Leegsma (1943)

Aaldert Pol

Aaldert Pol was jarenlang docent geschiedenis in Emmeloord. Thans is hij freelance publicist en historicus.

Het is al weer 75 jaar geleden dat de Noordoostpolder droogviel (1942). Een jaar nadien werd de plaats gemarkeerd waar de poldertoren gebouwd zou worden en op 15 december 1943 werd het eerste stenen huis in Dorp A gebouwd. Minstens zo bijzonder – een half jaar eerder! – was de hervormde predikant Leegsma met zijn echtgenote naar de in wording zijnde polder getrokken. Woningen stonden er op dat moment dus nog niet. Het echtpaar moest de pastorie zelf meenemen. Vanuit Kampen voer de sleep – de pastorie werd getrokken door een sleepbootje – naar Dorp A, dat toen alleen bereikbaar was via een pontje over de Urker- en/of Lemstervaart. Bruggen waren er nog niet. De familie verbleef er bijna 3 jaar. Aan de hand van diverse gegevens kan de ontwikkeling van de jonge gemeente gevolgd worden tijdens de bezetting. Dorp A groeide uit tot Emmeloord!!

Zending in spe

Omstandigheden zijn vaak bepalend voor het gaan en/of staan van de mens. Zo had de familie Leegsma zich voorbereid om – via de Bazeler missie – naar Nederlands-Indië te gaan. Bazel (Zwitserland) was toen voor tal van zendingen het startpunt.

In Nederland is Genève misschien bekender omdat Calvijn er jaren heeft gewerkt. Daar bevindt zich de beroemde Muur van de Reformatoren (met afbeeldingen van o.a. Calvijn en Zwingli). Toch was ook Bazel eeuwenlang een belangrijk cultureel centrum. Erasmus kwam er vaak en overleed in 1536 in het huis van zijn uitgever. Hij werd begraven in de hoofdkerk van de stad. Toen was dat nog een katholieke kerk, die met de

reformatie evenwel in protestantse handen overging. Erasmus die indertijd weigerde zich aan te sluiten bij Maarten Luther kwam dus alsnog in het protestantse kamp terecht. Een bekend protestants theoloog, werkzaam in Bazel in de 20^e eeuw, was Karl Barth. Zijn dialectische theologie kreeg in Europa, ook in Nederland, veel aanhangers. Hij verkondigde in zijn theologische werken dat de tegenstelling tussen God en mens oneindig groot is. De mens kan/mag niet zomaar namens God spreken. Dat gebeurde maar al te vaak. Zo waren in de Eerste Wereldoorlog miljoenen soldaten naar het front gestuurd en geslachtofferd in naam van God. De opvattingen van Barth verkregen ook in Nederland veel invloed. En

dat niet alleen op kerkelijk, ook op maatschappelijk en politiek gebied. Leegsma maakte voor zijn vertrek naar Indië ook kennis met die ideeën. Zijn uitzending werd geblokkeerd door de Tweede Wereldoorlog en hij moest als predikant elders onderdak vinden. De Synodale Commissie van de Hervormde kerk hielp hem daarbij.

Synode Hervormde Kerk en het nieuwe land

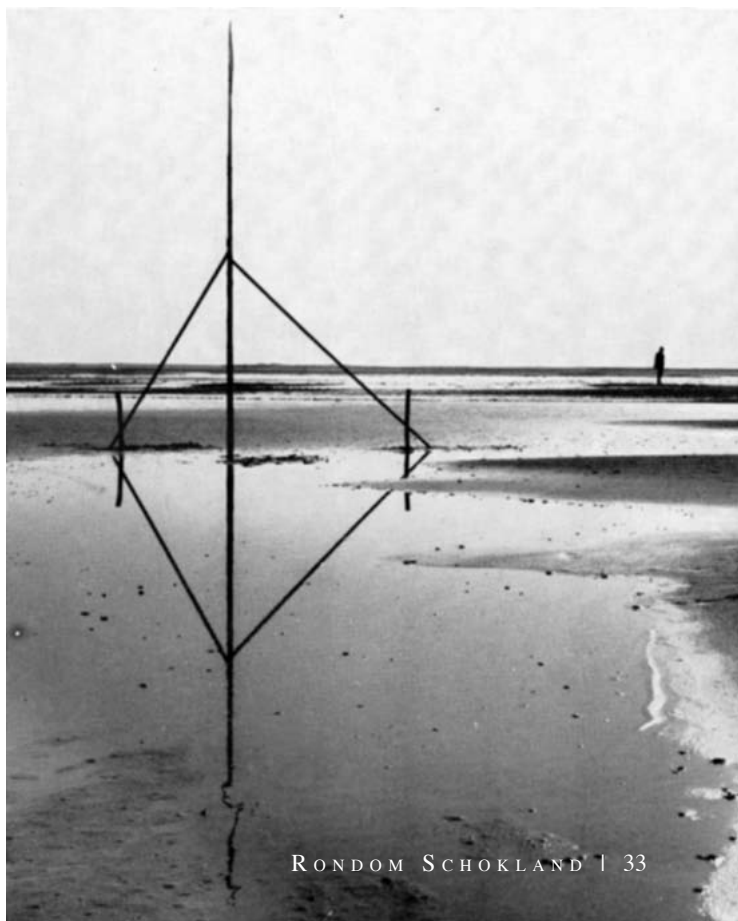
In 1816 verkreeg de Hervormde Kerk – onder invloed van koning Willem I – een van bovenaf opgelegde structuur: het Algemeen Reglement op de Nederlandsche Hervormde Kerk. De koning hoopte via de kerk de eenheid der Nederlanden te versterken. Ook kwamen er regels voor het door landaanwinning gewonnen gebied dat nog niet van staatswege bij een der provincies was ingedeeld. Daarvoor kon de Algemene Synodale Commissie een tijdelijke voorziening treffen. “Onze” aan te leggen polder was nog niet bij een provincie ingedeeld en dus trof de Commissie bepaalde voorzieningen waarbij de geestelijke verzorging in eerste instantie vanuit de randgemeenten werd opgestart. In de praktijk betekende het dat de hervormde gemeenten van Kampen, Urk, Vollenhove, Blokzijl en Kuinre daarvoor in aanmerking kwamen. Opmerkelijk vond ik dat niet alleen de Synodale Commissie, maar ook dat de overheid nauw betrokken was bij de kerkelijke ontwikkeling van de nieuwe polders. Er werd subsidie verleend via de Dienst Zuiderzeewerken en ondertekend door de Blocq van Kuffeler, directeur van Zuiderzeewerken (zie het bijgevoegde overzicht met toegekende bedragen). Uitbetaling vond plaats aan de kerkgenootschappen en ... aan de vereniging “Land in Zicht”, een in 1931 opgerichte vereniging van

hervormden die zich de christianisering van de Wieringermeerpolder en van de daaropvolgende nieuwe polders ten doel stelde.

Randgemeenten

Dat de randgemeenten werden ingeschakeld lag voor de hand. De drooglegging van de polder begon immers vanaf het oude land. Vanaf het begin nam de Synodale Commissie de leiding, onder voorzitterschap van dr. K.H.E. Gravemeijer. Ter begeleiding van het proces werden een predikant in algemene dienst en hulppredikers aangesteld. Die Commissie bleek niet alleen organisatorische plannen te hebben. Dat werd duidelijk op een in Zwolle belegde vergadering (27 april 1944). Daar was de eerste predikant in algemene dienst ad interim ds. J. Matzer, heer van Bloois ook aanwezig (hij was 24 oktober 1943

Markering (1943) van de plaats waar de poldertoren in Emmeloord gebouwd zou worden. Bron: Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders

als zodanig benoemd) en met hem de hulppredikers en natuurlijk de predikanten van de randgemeenten. Maar heel opvallend: ook de complete staf van de *Directie* Wieringermeer. Als spreker was prof. dr. H. Kraemer uitgenodigd. Hij stelde in een gloedvol betoog dat er in de Hervormde Kerk een eind moest komen aan de onderlinge verdeeldheid, aan met name de ruzie tussen rechtzinnige en vrijzinnige hervormden. Alleen door samenspraak en samenwerking is Gemeente Opbouw (G.O.) mogelijk. Voor alle hervormde gemeenten in Nederland diende dat het sleutelwoord te zijn. Dat idee van samenwerking sprak ook de *Directie* Wieringermeer bijzonder aan. Smeding liet na afloop

weten dat voor hem en de zijnen die samenwerking in het nieuwe land van essentieel belang is en dat er in de Wieringermeer te weinig van terecht was gekomen. De wensen van de *Directie* en die van de Synodale Commissie bleken perfect te sporen. Uit de randgemeenten waren alle predikanten en hulppredikers aanwezig. We noemen met name kandidaat D. M. Jalink uit Marknesse en ds. W. Leegsma uit Emmeloord. Zij spelen in het vervolg van ons verhaal een belangrijke rol. Gravemeijer wilde ook nog even kwijt dat de hervormden alleen samen dienden te werken met de gereformeerden als ook zij de vrijzinnige kerkleden als volwaardige gesprekspartners zouden accepteren.

BIJLAGEN: 1.

In het hierbij in afschrift gevoegd schrijven van den Adviseur inzake de geestelijke- en culturele belangen van Zuiderzeearbeiders, *Dr. H. Jansen*, alhier, wordt, naar aanleiding van een mijnerzijds verstrekte opgave in overweging gegeven over 1943 aan de bij nevenvermelde verzorging betrokken kerkgenootschappen en de Vereeniging "Land in Zicht", de in dien brief genoemde subsidien te verleen.

Met dit voorstel voor 1943 kan ik mij vereenigen en ik stel derhalve beleeft aan UHoogedelgestrenge voor te bevorderen, dat worden uitgekeerd:

1. aan Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid den Aartsbisshop van Utrecht, voor de geestelijke verzorging van: f 225,--
90 arbeiders = 90 x f. 2,50 =
2. aan de Vereeniging "Land in Zicht", secretaris:
A. J. van Haaften, Groot Hertoginnelaan 32, den Haag, voor de 474 Protestantische arbeiders: f1185,--
= 474 x f. 2,50 =
3. aan de Ned. Hervormde Kerk, te Urk :
voor 77 arbeiders = 77 x f. 2,50 = f 192,50
4. aan de Gereformeerde Kerk te Stad Vollenhove:
voor 60 arbeiders = 60 x f. 2,50 = f 150,--
5. aan de Gereformeerde Kerk te Blokzijl:
voor 28 arbeiders = 28 x f. 2,50 = f 70,--
6. aan de Gereformeerde Kerk te Urk:
voor 89 arbeiders = 89 x f. 2,50 = f 222,50
7. aan de Christelijke Gereformeerde Kerk te Urk:
voor 5 arbeiders = 5 x f. 2,50 = f 12,50

Totaal : f2057,50

De bedragen kunnen worden gekweten uit Artikel 54, post no. 205, van het Werkplan 1943 van mijn Dienst.

In deze opgaven werden ook dit jaar niet opgenomen de arbeiders, welke per 1 Juli 1943 bij de werken aan den Zuidwestelijken polder te werk werden gesteld, omdat het aantal voor subsidie in aanmerking komende krachten op dien datum te gering was.

HET HOOFD VAN DEN DIENST DER ZUIDERZEEWERKEN,

Subsidie geestelijke verzorging Zuiderzeearbeiders over het jaar 1943.

Bron: Nationaal archief, Dienst van de Zuiderzeewerken, Afd.: A. Z. No. 269

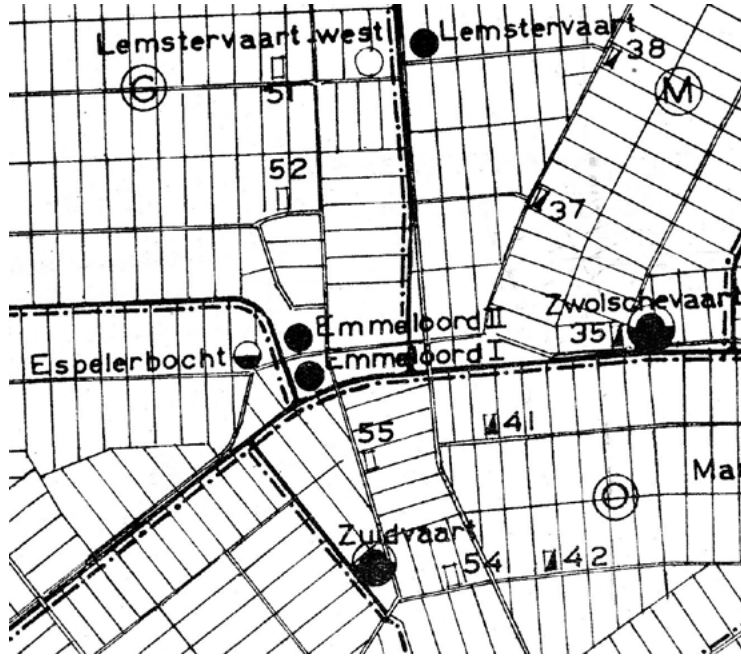
Marknesse

Na de bijeenkomst in Zwolle begint het kerkenwerk voor de polder in Marknesse. Volgens de notulen van de “Hervormd Kerkelijke Commissie van de N.O. Polder” (15 augustus 1944) gaat het om de gezamenlijke belangen van de drie buurtgemeenten Marknesse, Ens, Emmeloord. Tot scriba wordt P. van 't Zet gekozen. Hij stelde vaak zijn huis ter beschikking voor de vergaderingen. Uit de notulen blijkt dat hij aanvankelijk dacht dat het nieuwe gebied Urkerland zou gaan heten. Hij schreef in het notulenboek een lang gedicht waaruit zijn enthousiasme voor de nieuwe polders en het kerkenwerk blijkt. We geven hier de eerste en laatste vier regels weer.

Een zee werd tot meer
En het meer werd tot land....
Door Eendracht kwam iets groots
tot stand!
Een polderland door mensenhand

De twee stroomingen, zij mógen
niet scheiden,
maar voelen voor Christus zich één
in 't belijden.
Zoo groeie als kroon op dit
menschelijk werk
deêz gemeente op in vrede, tot heil
van Gods Kerk

Het polderland – door eendracht tot stand gebracht – is hem lief, maar ook de eenheid van de kerk: de Gemeente Opbouw.
Ook Jalink de “man in het wagentje” – aanvankelijk was hij nog kandidaat, later dominee – drukte zijn stempel op de bijeenkomsten. Hij woonde in Marknesse in een kleine woonwagen. Hij stelde op een der vergaderingen het functioneren van de predikant in algemene dienst ds. Matzer van Bloois aan de orde. Zijn kritiek was niet mals.

“Het werk van den predikant in Algemene Dienst omvat de evangelisatie, gemeentevorming en het leiden van Gemeente Opbouw werk. Op al deze terreinen faalt de predikant. Hij is goed in het frequenteren van de *Directie* maar bereikt bij hen maar weinig”, aldus Jalink. De aanwezige commissieleden waren het roerend met hem eens. Waarschijnlijk communiceerde de predikant in algemene dienst, mogelijk ook mede door zijn huwelijk met Sophie Cornélie Barones van Dedem, beter met mensen uit de hogere kringen dan met het arbeidersvolk. Ds. Matzer van Bloois verdween van het (polder)toneel en werd opgevolgd door ds. M.D. Gijsman uit Kampen (9 maart 1945). De naam Leegsma komen we nauwelijks tegen in de notulen, waarschijnlijk door de in die tijd nog slechte verbindingen met Emmeloord.

Van Marknesse naar Emmeloord

De grens van het in cultuur gebrachte land was in de loop der jaren steeds verder opgeschoven naar Emmeloord,

*Uitsnede kaartje
Emmeloord (1943).
Bron: Driemaandelijks
bericht... Jaargang 25,
no.1*

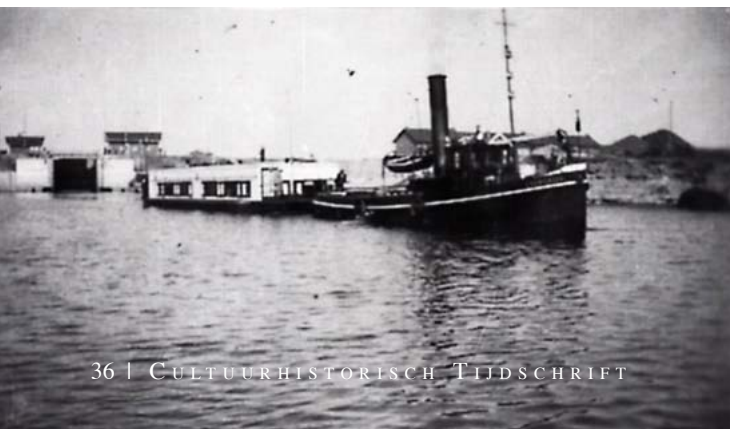
Ds. W. Leegsma.
Foto: Aaldert Pol,
Scheemda, 1993

het werkterrein van ds. Leegsma. Hij was als hulppredikant in Kampen begonnen met Brunnepe en kamp *Ramspol* onder zijn speciale hoede. Vanuit *Ramspol* had hij de polder reeds leren kennen.

Op 16 juli 1943 verhuisde hij naar Emmeloord. Dat was op zich een unieke tocht. De pastorie “De Zwerver” werd vanuit Kampen over water naar Emmeloord gesleept. Na het passeren van de sluizen bij Urk ging het via de Urkervaart naar de Espelervaart, waar de woonark een vaste ligplaats kreeg. Ds. Leegsma werd daarmee de eerste in Emmeloord wonende predikant.

Het dorp bestond nog voor een groot deel uit een kale vlakte met westelijk van de Espelervaart eindeloze rietvelden. De mensen die er woonden verbleven in een woonark en/of woonwagen. Pas half december 1943 werd, zoals gezegd, de eerste stenen woning betrokken.

“De Zwerver” op
sleeptouw naar
Emmeloord. Op
de achtergrond de
sluis bij Urk (1943).
Bron: Familiealbum
fam. Leegsma

Via een pontje over de Urker- en/of de Lemstervaart kon de gemeente in opbouw slechts bereikt worden. In de loop van 1944 kwamen er bruggen. De pastorie was op dat moment de meest comfortabele woning van het “dorp”: er was waterleiding, elektrisch licht en de familie kon ook nog over een logeerkamer beschikken. Tijdens de oorlog was in het vooronder tijdelijk een jodin ondergedoken geweest. De pastorie fungeerde als ontmoetingscentrum. De pastorale zorg omvatte het houden van kerkdiensten, kamerbezoek in de arbeiderskampen, dagsluitingen en ’s winters catechisatie. De *Directie* had voor de kerkdiensten een ruimte vrijgemaakt in kamp *Emmeloord I*.

Van drooglokaal naar DK6

Op 24 oktober 1944 starten de “Notulen van het Rayon Emmeloord der Hervormde Kerkelijke Commissie van de N.O. Polder”. Vanaf dat moment fungeert de kerkelijke gemeente zelfstandig onder leiding van ds. Leegsma.

De eerste kerkdiensten werden onder primitieve omstandigheden gehouden. De *Directie* Wieringermeer had het drooglokaal van kamp *Emmeloord I*, gelegen tussen kamer 15 en 16 ter beschikking gesteld. Op verzoek van de gemeente kwam de *Directie* in november 1944 met een alternatief. In DK6 – een houten kantoorgebouw – werd een nieuwe ruimte beschikbaar gesteld. Dat was een hele verbetering, want de lucht in het drooglokaal zal niet altijd even fris zijn geweest.

Ds. Leegsma kwam nu met voorstellen om de bijeenkomsten stijlvoller te laten verlopen met voor de liturgie wenselijke regels.

Verzocht werd om voortaan niet meer ter plaatse te roken. Bovendien ervoer de predikant het wenselijk dat men na binnenkomst niet meer in groepjes bij elkaar moest gaan staan. Voor de

predikant was het weinig stijlvol als hij zelf vrij baan moest maken naar de “preekstoel” – in dit geval een kathedraal. Leegsma stelde voor dat de predikant in een apart vertrek werd ontvangen en dat hij – op het moment dat de preek zou beginnen – naar de “kansel” werd geleid. De aangezochte commissieleden – in feite optredend als kerkenraad – dienden op de eerste rij plaats te nemen en ook te zorgen voor het ontvangen der offeranden. Er werd besloten ritmisch te zingen... Mevrouw Leegsma zou de nog kleine gemeente op het orgel begeleiden. Zij had later ook een belangrijk aandeel in het opgerichte kerkkoortje.

Tenslotte liet ds. Leegsma nog weten dat eventuele kritiek op de preek en/of de gang van zaken openlijk aan hem werd gemeld.

Met het beschikken over een eigen lokaliteit diende ook voor het aanmaken van de kachel en het schoonhouden van de ruimte gezorgd te worden. Men vond de heer Van Diggelen bereid om dit alles te doen tegen een vergoeding van f 5,00 per week.

Onderwijs en samenwerking

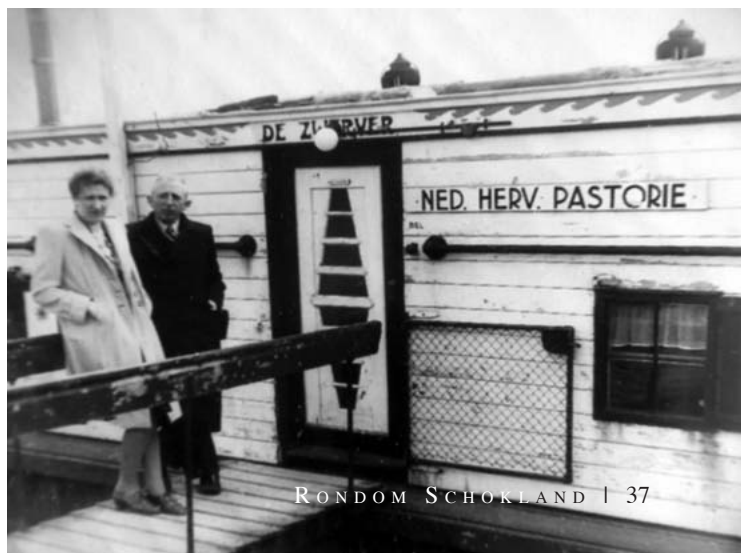
Al op 15 april 1943 was in kamp *Ens II* de eerste openbare lagere school geopend met als hoofd C. A. Kamp. Naarmate het aantal gezinnen in Emmeloord toenam werd de behoefte gevoeld om hier een dependance te stichten. Dat gelukte vrij gemakkelijk omdat er al een onderwijzeres klaar stond. De domineesvrouw bezat namelijk de onderwijsbevoegdheid. Over het onderwijs in de nieuwe gemeente volgde nog een stevige discussie met op afstand de opvattingen van de Synodale Commissie. Bij de leiding van de Hervormde Kerk leefde de gedachte dat er na de oorlog een nieuw begin – op meerdere terreinen – gemaakt kon worden en dat met name

*Mevrouw Leegsma.
Foto: Aaldert Pol,
Scheemda, 1993*

de verzuilde samenleving een grondige opknappbeurt verdiende. De Hervormde Kerk moest daarin een belangrijke rol spelen als volkskerk. Openbaar onderwijs kon het uitgangspunt zijn als de onderwijskrachten vooral gerekruteerd werden uit meelevende kerkleden. Leegsma huldigde – zij het op voorzichtige wijze – ook dat standpunt. De *Directie Wieringermeer* wilde ook graag samenwerkingsscholen. Meester Kamp, begin 1944 overgeplaatst naar Emmeloord, stemde daar niet mee in. Hij was een verklaard voorstander van de voor ieder toegankelijke openbare school. Hij vond het ongewenst dat de kerken invloed zouden krijgen. Als de godsdienst medebepalend werd

*Ds. en mevrouw
Leegsma op de
loopplank voor
“De Zwerfer”.
Bron: Familiealbum
Leegsma.*

Werkkamp „Dorp A“ Emmeloord N.O. Polder

Ze hadden er alle belang bij dat de voedselproductie goed op gang kwam. De animo om in de polder te gaan werken was in het begin zeer gering. Naarmate de druk van de bezetter toenam kwam de stroom arbeiders op gang en werd de polder zelfs Nederlands Onderduikers Paradijs. Het geheim? Duizenden arbeiders verkregen een *Ausweis* om tewerkstelling in Duitsland te voorkomen. Daaronder bevonden zich trouwens ook “echte onderduikers” – mensen die door de Duitsers gezocht werden. Het aantal daarvan is niet precies bekend. Naarmate de oorlogsindustrie op volle toeren draaide kwamen de belangen van de polder meer en meer in het gedrang. Begin augustus 1944 vonden de eerste razzia’s plaats. Het ging toen om arbeidskrachten voor de *Organisation Todt*. Er viel voor het eerst een dodelijk slachtoffer, zogenaamd op de vlucht dood geschoten.

Veel ingrijpender was de grootscheepse razzia van 17/18 november 1944 onder persoonlijke leiding van de Duitse SS-generaal Hanns Albin Rauter. Met de mitrailleur in de aanslag werd de polder uitgekamd. Toen in de strobalen

Kamp Emmeloord I.
Bron: Drukkerij
Logmeijer, Steenwijk

verkreeg je onvermijdelijk weer de onderlinge tegenstellingen. Leegsma vond in Kamp niet de gewenste medestander en meende dat hij niet de echte pioniersgeest bezat voor het opbouwen van het nieuwe land. De heer Van ’t Zet zou later – na vele discussies – ook voor de strikt Bijbelse grondslag van het onderwijs kiezen. Dit standpunt werd ook voluit door de gereformeerden verdedigd. Van ’t Zet bleef wel voorstander van de zo vurig gewenste Gemeente Opbouw.

Verhouding met de Duitse bezetter

Kamp Emmeloord I.
Bron: Drukkerij
Logmeijer,
Steenwijk

In de polder had men weinig van de Duitse bezetter gemerkt. Het gebied was slecht toegankelijk en de Duitsers hadden er weinig te zoeken.

*Leegsma op de
“preekstoel”.
Mevrouw Leegsma
achter het orgel.
Bron: Familiealbum
Leegsma.*

van kamp *Zuidvaart* ook nog de door de geallieerden gedropte wapens werden gevonden kwam zelfs de positie van dr. Smeding even in gevaar. Het lukte hem desondanks nog enkele honderden van de 1800 gevangenen vrij te krijgen voor het noodzakelijke werk in de polder. Ruim 1000 gevangenen werden afgevoerd naar Duitsland, waaronder ds. Matzer van Bloois, kandidaat Jalink en de heer Rigters.

Leegsma en de kerkelijke medewerkers Elseman en Bossenbroek ontsnapten aan de razzia.

Na de razzia zat de polder vrijwel zonder arbeidskrachten en met de bevrijding op 17 april 1945 werd dat niet veel beter.

Geïnterneerden

In het streekblad *De Noordoostpolder* van 29 juni 1945 hield hoofdredacteur A. Terpstra een vurig pleidooi voor het tewerkstellen van de “landverraders”, de NSB’ers. De barakken stonden immers leeg en de oogst dreigde verloren te gaan.

Het in 1945 ingestelde Militair Gezag had daar wel oren naar en zo werden een paar duizend Nederlanders die in

de oorlog “fout” waren geweest in de polderkampen ondergebracht. De *Directie* Wieringermeer en de man van Nederlands Onderduikersparadijs A. J. Knipmeijer waren geen voorstander van die komst. Men vreesde opgescheept te worden met mensen die onwillig waren en bovendien totaal ongeschikt zouden zijn voor het polderwerk. Maar het Militair Gezag zette door. Nog geen drie maanden later schreef diezelfde hoofdredacteur in zijn lijfblad “Duitsche methoden in den Noordoostpolder”. Zijn zegsman zou ds. Jalink zijn geweest. De laatste distantieerde zich van Terpstra’s woordgebruik, maar gaf wel toe dat er misstanden waren in de kampen. De toon was gezet en de verhouding met

*“De Zwerver”
verblijft van
meerdere hervormde
predikanten.
Bron: Familiearchief
ds. A. P. Rasch.*

Ned. Herv. Gemeente te Emmeloord

Hallo jonge vriend Dit is iets voor jou!

Ja heus, dit is iets voor jou. Nee, gooi het nu niet aan de kant, maar lees het eens verder.

Je bent hier nu net de polder ingekomen, en dat valt je misschien eerst niet mee. En nu willen we je vriend zijn en zorgen dat je tenminste een gezellige avond in de week hebt. We hebben hier in Emmeloord een jeugdclub opgericht met allemaal jongens van jou leeftijd. De avond wordt gevuld met een korte bijbel inleiding, verder zang, spel, voordracht enz.

Kom je eens kijken? Afgesproken. We vergaderen Donderdagsavonds om 8 uur in het drooglokaal tussen kamer 15 en 16 van kamp I.

Dus tot a.s. Donderdag.

De jeugdclub
Emmeloord.

Oproep gedaan door jeugdouderling
A. Molenberg

*A. Molenberg,
jeugdouderling.
Oproep aan de
jeugd.*

*Bron: Familiealbum
Leegsma.*

de BS, de bewakers van de kampen, stond op scherp.

Van heel nabij maakte Leegsma de interneringskampen mee. De pastorie lag dichtbij kamp *Emmeloord I*, de barakken waarin de BS'ers waren ondergebracht.

Hij had zich ook dikwijls geërgerd aan de praktijken van de BS. Soms werden de geïnterneerden gedwongen al kruipend rondjes te maken rond de Nederlandse vlag: eindeloze rondjes onder het zingen van het Wilhelmus. Ook het kaalscheren vond Leegsma een vernederend gebeuren. Maar het ergste was dat mensen in beerputten werden geduwd waarbij de viezigheid tot de lippen reikte. Tijdens de preekbeurten in de kantines ontstonden ook vaak moeilijkheden. Het was gebruikelijk, dat er een koord werd gespannen tussen de "fouten" en de "goeden" en

dat er naast de predikant een BS'er stond met het geweer over de schouder. "Deze zaken waren voor mij moeilijk aanvaardbaar. Als je uitgaat van gelijkwaardige gemeenteleden en je je echt van mens tot mens tot elkaar wilt richten dan kan dit niet". De oud-commandant van de straffkampen G. J. Kamphuis veroordeelde ook de eventuele misstanden maar vond toch dat er veel overdreven werd. Zo herinnerde hij zich ds. Leegsma als "klachtenmachine" en noemde hem een "pacifist" en vond hem allergisch voor uniformen. NSB'ers, Nederlandse SS'ers, landwachters etc. waren zo zielig in de ogen van Leegsma, aldus Kamphuis (zie *De Noordoostpolder* van 14 januari 1993).

Ds. Jalink meende achteraf dat het in de polder, in vergelijking met de rest van Nederland, nog zo slecht niet was gegaan. Toch meende ook hij dat het aantal overtuigde NSB'ers voor de internering misschien 10% was geweest, maar dat het nu zeker 90% was en dat men elkaar in de kampen stiekem groette met "Heil Hitler". De opmerkingen van Terpstra en Jalink werden hen uiteraard niet in dank afgenomen. Beiden verlieten de polder. Jalink vertrok in 1946 naar Soerabaja als vlootpredikant.

Bijna drie jaar

Ds. Leegsma had op zondag 7 april 1946 afscheid genomen. De kerkelijke gemeente wist toen al dat hij als zendeling naar Indië zou gaan om daar de Nederlandse soldaten te ondersteunen.

In een van zijn laatste preken koos hij als tekst 1 Corinthhe 15:58: "weest altijd overvloedig in het werk des Heeren." Hij vroeg zich in de preek af of de mensen niet vaak het tegenovergestelde hadden nagestreefd: het overvloedig zijn in het uitdenken van wat ons scheidt.

De samenwerking in de polder was niet gegaan zoals hij had gewild. Hij had het bij de gereformeerden extra verbruid toen hij in een artikel de kerkscheuring(en) kritisch beoordeelde. Van de zijde van de gereformeerden was op kerkelijk gebied – zij beriepen zich op de aanwezigheid van de vrijzinnigen – geen enkele bereidheid tot samenwerking. Maar ook in veel hervormde gemeenten bleef de verhouding tussen de orthodoxie en de vrijzinnige richting problematisch. De familie was slechts drie jaar in Emmeloord geweest: hij als eerste predikant en dorpsvoorzitter, zij als eerste onderwijzeres en organist. In die drie jaar bouwden zij – samen met vele anderen en onder moeilijke omstandigheden – aan de hervormde gemeente en aan de opbouw van Emmeloord.

Ze maakten het nog mee dat Emmeloord een houten noodkerk kreeg uit ... jawel Zwitserland! De ontwikkeling van Emmeloord ging met sprongen vooruit. In de Rietstraat en omgeving werden steeds meer nieuwe huizen gebouwd.

In het voorlopig raadhuus was op 16 maart 1944 het eerste huwelijk gesloten.

De kolonisatie was ondanks de Duitse bezetting redelijk voorspoedig verlopen. In 1947 werden de eerste 103 boerderijen uitgegeven.

Op 15 april verliet het echtpaar de polder. Het was opnieuw een oorlog die hun plannen doorkruiste en de familie zou nopen tot het kiezen van een predikantsplaat in Nederland. Ds. S. Euverman, de opvolger van Leegsma en de nieuwe bewoner van “De Zwerver”, zei bij het 10-jarig bestaan dat men bij de beoordeling

*Kerkenraadsleden
(sedert 27-10-1944)
met echtgenotes:
1^e rij: H. Dijkstra,
ds. W. Leegsma, H. Loof.
2^e rij: A. Molenberg,
G. Bosscher, L.C. Baas,
D.A. Zwart. Bron:
Familiealbum Leegsma.*

*Tijdelijk raadhuus op
het Harmen Visserplein
in Emmeloord.
Bron: Rijksdienst
IJsselmeerpolders.*

Twee foto's van het
Noodkerkje van
de Nederlandse
Hervormde Gemeente
te Emmeloord.
De opening was
op 7 april 1946.
Tegelijk met de
opening vond het
afscheid plaats van
de familie Leegsma.
Bron: Familiealbum
Leegsma.

van het polderverhaal moet bedenken dat “de polder wel nieuw is maar de mensen niet”.

Ter informatie van de lezer

In 1993 bezocht ik de familie Leegsma in Scheemda en bracht in *De Noordoostpolder* van 8 november 1993 verslag uit van hun aankomst in de polder.

Toen ook kreeg ik de beschikking over familiefoto's en allerhande documentatiemateriaal waarvan slechts een deel gepubliceerd kon worden. Met het mogen inzien van de notulen en van Kerknieuws – via de heer Damstra – konden de eerste stappen van de hervormde gemeente gevolgd worden.

Verder werd gebruik gemaakt van het in de periode Leegsma verschijnende “Driemaandelijks bericht betreffende de Zuiderzeewerken”.

B. Jan Aalbers schreef over: Wording en opbouw van de Hervormde Gemeente Noordoostpolder. In: “Een machtig arbeidsveld. De opbouw van het kerkelijk leven in de Noordoostpolder”, onder redactie van William den Boer e.a, 2008, p.31 e.v..

Ds. Leegsma werd geboren op 22 maart 1910 te Kollumerzwaag en overleed op 3 april 1995 te Scheemda.

###

Een zee werd tot meer
En het meer werd tot land
Door Eendracht kwam iets groots tot stand!
Een polderland door menschenhand.

De zeuven oude Zuiderzee
Is, ondanks stormgetij en visscheruwde
Afgesloten; en dit werk getuigt van vlijt
Van Nederlandsch volk wat tegen 't water strijdt!

En is het werk aan de afsluiting volbracht
Dan gaat men voort met nieuwe diepen bracht.
En werkt aan polders; onleindig groot en schoon!
Welks arbeid geeft aan velen brood en loon.

En onder het gebulder der kanonnen
Werd aan de tweede polder begonnen.
De Noord-oostelijke polder kwam tot stand
En gaf plaats aan velen ijl stad en land.

vervolg

En naast het vele handenwerk
Stijgt in die polders ook de kerk
Een heilige taak, een machtig arbeidsveld
Aan groot en klein verkondigen wat Gods Woord vermeld!

En menschen in het tweede polderland
He stichtten de "Kerk der Gem. Urkerland".
He hebben één doel: In Gemeente Opbouwende zijn
Hoe moeijik dit werk in 't begin ook mag zijn.

De twee stroomingen, zij migin niet scheiden
Maar voelen voor Christus zich ien in 't belijden
Hoe groeis als een kroon op dit menschelijk werk
Dier Gemeente op in vrede, tot heil van Gods kerk.

Martinos Dec '48. P. van 't Zet

Gedicht van
P. van 't Zet,
scriba Hervormde
Kerkelijke Commissie
(5 augustus 1944).
Van 't Zet had de
notulen op voorhand
aangekondigd als:
Notulen van de
Ned. Herv. Gemeente
"Urkerland".

MEDEDELINGEN
voor de
NED. HERV. KERK
in de
NoordOostPolder

NOP

Bijvoegsel van
'MEDEDEELINGEN'
v. d. Classis Kampen.
Uitgave:
UpkoKoenenSteenwijk

No 1

28-4-1944

Predikbeurten

Emmeloord

10 uur (Ger. Kerken)
14 uur Zondagsschool
15 uur Ds LEEGSMa, Zending.

Ens

9.30 Pred. in Alg. dienst. H. Avondmaal.

Enservaart

10.30 uur Ger. Kerk.

Kadoelen

14.30 uur H. VAN EMPEL.

Lemstervaart

Zie aankondiging van het uur in kantine.

Marknesse

10.45 uur Cand. D. M. JALINK.

Oostvaart

10 uur Cand. ELZEMAN

Schokland

11 uur Pred. in Alg. Dienst.

Schoterbrug

10 uur Cand. VAN KONINGSVELD

de Voorst

10.30 uur H. VAN EMPEL.

Zuidvaart

14.30 uur Pred. in Alg. dienst.

Zwartemeer

10.30 uur Eerw. Heer ZIJLSTRA.

Zwolsevaart

10. uur Ds LEEGSMa, Zending.

Afscheid Cand. Bakker

Spoediger dan ik gedacht had, is het afscheid gekomen. Veertien maanden heb ik in uw midden mogen werken. De tijd is omgevlogen! Al lerende heb ik zelf geleerd.

Door de voortdurende uitbreiding van het polderwerk moest het gemeentewerk, zoals het huisbezoek worden ingekrompen. Maar een gemeente die weet wat zending is, zal zich zelf gráág wegcijferen ten behoeve van de Kerk in het „nieuwe land“.

Mijn grootste vreugde was steeds het Woord te mogen verkondigen. Indien ik ook voor velen van U enigszins tot zegen heb mogen zijn, dan heb ik niet tevergeefs gearbeid.

Ik neem afscheid van U met de wens, dat mijn opvolger niet lang op zich zal laten wachten, opdat het werk in volten omvang voortgezet kan worden, tot eer van God en tot zegen voor U.

U allen in grote dankbaarheid gedenkend, vertrek ik, met hartelijken groet,

A. D. BAKKER.

Randgemeenten

Blankenham 10 uur Ds W. v. Gelder.
Blokzijl 10 uur Ds G. J. v. d. Poll.
18 uur Ds J. P. Honnef

Wetering Lokaal 14.30 Ds J. P. Honnef
Kuinre 10 uur Ds H. J. Pol.

7 uur Cand. A. D. Bakker. **Afscheid.**
Vollenhove Gr. Kerk 10 u Ds Honnef.
Kleine Kerk 18.30 uur Ds v. d. Poll.
Lokaal Ambt 14.30 uur Ds v. d. Poll.

Zondag	30 April	Genesis 32 vs 3-21
Maandag	1 Mei	„ 32 vs 22-32
Dinsdag	2 Mei	„ 33 vs 1-20
Woensdag	3 Mei	Handel. 7 vs 8-16
Donderdag	4 Mei	Genesis 37 vs 1-17
Vrijdag	5 Mei	„ 37 vs 18-36
Zaterdag	6 Mei	„ 39 vs 1-23

Een nieuw begin: NOP!

Met dit eerste nummer hebben jullie een eigen blaadje gekregen, werkers in de polder!

Het spreekt welhaast vanzelf, dat dit op prijs wordt gesteld. Immers, de papierschaarste is oorzaak, dat slechts enkele exemplaren van de complete „Mededeelingen voor de Classis Kampen“ beschikbaar konden worden gesteld. Nu is die beperking weggefallen, want op deze wijze kunnen 4 maal het aantal krantjes voor de polder worden gedrukt. En daarmee kan heel wat geschieden: voorlopig voor ieder een exemplaar! Hoe het verder zal komen, hangt van meerdere omstandigheden af. Hopen we slechts, dat ge al spoedig elke week met warmere belangstelling uitziet naar deze NOP, en dat binnenkort het formaat meer aan Uw verlangens moge beantwoorden.

Inmiddels, aanvaardt een en ander als bewijs van onze pogingen om U zo goed mogelijk van dienst te zijn. Eventuele opmerkingen worden in dank ontvangen.

Met hartelijke groeten. Uw